

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΣ ΕΚΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΟΥΔΑΝΟΥ ΜΥΡΤΙΔΗ
1976-1977

Κ. Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΑ ΕΝ ΒΛΑΧΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΩΝ (1690 - 1821)

Α' ΤΟ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

Τὸ τυπογραφεῖον τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου συνέστη πρὸ τοῦ 1690¹, διότι ἀρχομένου τοῦ ἔτους τούτου διέθετε σειρὰν τυπογραφικῶν στοιχείων διὰ τὴν ἐκτύπωσιν βιβλίων καὶ εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξετυπώθη ἐνταῦθα, εἶναι τὸ συντεθέν ὑπὸ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου², μαθητοῦ

1. Μ. Ἰ. Γεδεών, Βραχέα σημειώσεις περὶ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογραφείου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ἔτ. Β', τεύχος Γ', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 81. Ὁ Διονύσιος Φωτεινὸς λέγει ὅτι τὸ τυπογραφεῖον Βουκουρεστίου συνέστη ἐπὶ τοῦ προκατόχου τοῦ Βασσαράβα, δηλαδὴ τοῦ Σερμυῶν Καντακουζηνοῦ, ἀποθανόντος τῷ 1689 (Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας..., τόμ. Β', ἐν Βιέννῃ 1818, σσ. 270 - 271). Ὁ δὲ Ματθ. Παρανίκας, Σχεδιάσμα..., Κωνσταντινούπολις 1867, σ. 206, σημ. α', καὶ σ. 210) ἀπατάται κατὰ τὸν Μ. Γεδεών (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 81), ἀναγράφων εἰς τὸ 1690 τὴν ἰδρυσιν τοῦ τυπογραφείου τοῦ Βουκουρεστίου, καίτοι παραπέμπει εἰς τὸ κάλλιστον ἔργον τοῦ Ἀλ. Ἐλλαδίου... Ὁ Ἀλ. Ἐλλαδίου δέχεται τὸ τυπογραφεῖον προϋφιστάμενον, τὸν δὲ Βασσαράβαν Βραγκοβάνον ἀναρρυθμίσαντα καὶ πλουτίσαντα αὐτό. Ἐς σημειωθῆ ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα ὅτι ὁ Μ. Παρανίκας, κατὰ τὸν Μ. Γεδεών (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 81), ἐν σσ. 206 - 212 τοῦ «Σχεδιάσματος» του, ἔκαμε περιληψιν τῆς πραγματείας τοῦ Πάυλου Ἀμπροῦ, Ἱστορικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τῆς τυπογραφίας ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ ἔτους 1821, περιοδ. «Χρυσάλλις», τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1866, σσ. 361 - 364, 398 - 402, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1866, σσ. 169 - 172, 573 - 576, 597 - 602, 621 - 626.

2. Βλ. περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου «Λόγος στηλιτευτικὸς κατὰ Διονυσίου τοῦ Σκυλοσόφου», ἐκδοθεὶς ὑπὸ Δ. Η. Σάβρου, εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ Χρονικά, τόμ. 3, Ἰωάννινα 1928, σσ. 159 - 210. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς..., Ἀθήνησιν 1872, σ. 454. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 254. Ἀ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, μέρ. Α', Ἀθήναις 1854, σ. 220. Ν. Βέη, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Ἀργυροκάστρου, Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχ. ἔτ. 4, 1951/52, σσ. 163 - 164. Χρῦσας Μάλτέζου, Ἡ εἰς Ἱταλίαν περιπέτεια Μαξίμου τοῦ Πελοποννη-

τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγᾶ¹. Τὸ ἔργον εἶναι πολεμικὴ κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ καὶ φέρει τὸν τίτλον : «*Ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχήματος τῶν Παπιστῶν. Συντεθέν μὲν Παρὰ τοῦ Σοφωτάτου Ἱερομονάχου Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, Νῦν δὲ τυπωθέν, Διὰ προστάγματος τοῦ εὐσεβεστάτου Ἐκλαμπροτάτου καὶ γαληνοτάτου Ἀθθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόνδα Μπραγκοβάνου. Ἐν τῇ Ἀθθεντικῇ Τυπογραφίᾳ² τῇ ἐν Μπουκουρεστίῳ. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αχ΄, κατὰ μῆνα Ἰανουάριον. Ἐπὶ τῷ διαδίδοσθαι χάρισμα τοῖς Ὁρθοδόξοις»³. Μετάφρασις τούτου ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσῃ ἐξεδόθη μετὰ 9 ἔτη ἐν Σναγκῶβ⁴, πρακσίῳ τοῦ Βουκουρεστίου, ἐνθα ὁ ἱερομόναχος Ἀνθιμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας ἰδρυσεν ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον εἰς τὸ αὐτόθι μοναστήριον τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου.*

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰ. δὲν ὑπῆρχον πλέον ἀντίτυπα τοῦ ἐν τῇ ἑλληνικῇ «*Ἐγχειρίδιου*» Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, διότι τὸ βιβλίον κυκλοφορηθὲν εὐρύτατα καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν ἐνωρίς ἐξηγνήθη. Ὁ Ἄλ. Ἑλλάδιος, ὅστις ἦτο καλῶς πληροφορημένος εἰς τὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, λέγει διὰ τὸ ἔργον τοῦτο :

οἰοῦ μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεώς του εἰς Ἰωάννινα, Θεσαυρίσματα 6, 1969, σσ. 113 - 119. Ἐν σ. 113, σημ. 1, γενικὴ βιβλιογραφία.

1. Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως, Texte grecs et privitoare la istoria Românilor, ἐν Hurmuzaki, Documente..., τόμ. XIII, Bucuresți 1909, σ. λ', σημ. 2. Βλ. περὶ τοῦ ἀνδρὸς Ἀγαθαγέλου Νινολάκη, Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ὁ Κρής, Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἐπιτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἐθνοῦ, ἐν Χανίους 1908. Μ. Μανούσακας, Ὁ ὑπ' ἀριθ. 1254 Παρισινὸς ἑλληνικὸς κώδιξ καὶ ἡ χειρόγραφος παράδοσις τῶν Ὁμιλιῶν τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, Ἐπετηρ. τοῦ Μεσαιων. Ἀρχ., 3, 1950, σσ. 3 - 26. Ν. Β. Τωμαδάκης, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ πρὸς τὴν ἱεράν μονὴν τοῦ Γδερνέττου, Κρητικὰ Χρονικὰ Ε', 1951, σσ. 263 - 274, 327 - 330 (= Μεταβυζαντινὰ Φιλολογικά, Ἀθήναι 1965, σσ. 71 - 84), ἐνθα δημοσιεύεται καὶ ἡ νεωτέρα περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀξιολογωτέρα βιβλιογραφία.

2. «*Ἀθθεντικὴ τυπογραφία*» εἶναι ἡ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου. I. Bîanu-Nerva Hodos, Bibliografia Românească Veche, τόμ. I, Bucuresți 1908, σ. 297. (Ἐφεξῆς θὰ παραπέμπω εἰς τὸν I καὶ II τόμ. τοῦ ἔργου τούτου οὕτως : I.B.N.H., εἰς δὲ τὸν III καὶ IV οὕτως : I.B.N.H.D.S[îmonescu]).

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 297, ἀριθ. 89. I.B.N.H.D.S. IV, Bucuresți 1944, σ. 207. Τὸν δεῦτερον τίτλον τοῦ αὐτοῦ ἔργου συντομώτερον βλ. ἐν I.B.N.H. I, σ. 298. Βλ. τὸ ἀντίτυπον τοῦ «*Ἐγχειρίδιου*», τὸ ἀποκειμένον ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἐπίσημα : Θεολογ. 8767 B.

4. I.B.N.H. I, σσ. 370 - 372, ἀρ. 114.

*«hic liber inter eruditos in Europa albo coreo rarior est»*¹. 'Ο δ' Émile Legrand προσθέτει: *«On peut ajouter qu'il est devenu tout aussi rare aujourd'hui dans l'Orient hellénique»*².

Κατὰ τὸ αὐτὸ ὡς ἄνω ἔτος 1690 ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἕτερον ἔργον πολεμικῆς, στρεφόμενον κατὰ τοῦ καλβινισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξέψωσε τὸ γόητρον τῆς Μητροπόλεως τῆς πόλεως ταύτης. Συγγραφεῖς του εἶναι κορυφαί τῆς Ὁρθοδοξίας, προσωπικότητες τιμώμεναι καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν. Ὁ τίτλος αὐτοῦ ἔχει ὡς ἀκολούθως: *«Τοῦ Μακαρίτου Μελετίου Συρίγου, διδασκάλου καὶ Πρωτοσυγγέλου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης Ἐκκλησίας, κατὰ τῶν καλβινικῶν κεφαλαίων καὶ ἐρωτήσεων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, Ἀντίρρησις. Καὶ Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Ἐγχειρίδιον κατὰ τῆς καλβινικῆς φρενοβλαβείας. Τυπωθέντα, διὰ δαπάνης τε, καὶ ἐπιτροπῆς, τοῦ πανεκλαμπροτάτου, εὐσεβεστάτου τε, καὶ γαληνοτάτου ἀθθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας, κυρίου κυρίου Ἰωάννου μπασαράμπα βοεβόδα. Ἐπιμελεῖα δέ, καὶ διορθώσει, τοῦ λογιωτάτου νοταρίου, τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, κυρίου μιχαήλ Μακρῆ τοῦ ἐξ ἰωαννίνων. Ἐν τῇ περιφήμῳ πόλει Μπουκουρεστη τῆς Οὐγκροβλαχίας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αχ'.* Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον»³.

Ὁ Δοσίθεος Νοταρᾶς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἔργου τούτου, γράφει: *«Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, τὸ μίγμα τῶν αἰρέσεων, τὴν ἀσέβειαν λέγω τοῦ Καλοῦίνου ἐθεάτρισε καὶ κατήσχυνεν ὁ μακαρίτης Βασίλειος βοεβόδας⁴, σύνοδον ἀθροίσας εἰς Γιάσιον, καὶ ἐπιτρέψας τὸν μακαρίτην Μελέτιον Συρίγον, ἵνα συγγράψῃ τὸ παρὸν βιβλίον εἰς παντελεῖ ἐξουθένωσιν αὐτῆς»*⁵. Καθὼς δ' ἐκ τοῦ ὡς ἄνω παρατεθέντος τίτλου φαίνεται, ἐπιμελητῆς καὶ διορθωτῆς τοῦ ἑλληνικοῦ τμήματος ἐν τῷ τυπογραφεῖῳ τῆς Μητροπόλεως Βουκου-

1. A. I. Elladius, Status praesens Ecclesiae graecae, Impressus A.R.S. [Nüremberg], MDCCXIV, σ. 81.

2. É. Legrand, Bibliographie hellénique... au XVIIe siècle, τόμ. II, Paris 1894, σ. 475.

3. I.B.N.H. I, σσ. 298 - 315, ἀριθ. 90. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 207. Πρβλ. É. Legrand, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 458. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος: Θεολ. 13253.

4. Πρόκειται περὶ τοῦ ἑλληνομαθοῦς καὶ φιλέλληνος ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας Vasile Lupu (1634 - 1653). Βλ. N. Iorga, Byzance après Byzance, Bucarest 1935, σσ. 163 - 164 καὶ 168 - 169. V. Urechia, Istoria școalelor, τόμ. I, Bucuresci 1892, σ. 9.

5. I.B.N.H. I, σ. 301.

ρεστίου είναι ὁ ἐξ Ἰωαννίνων λόγιος, νοτάριος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Μιχαὴλ Μακρῆς. Οὗτος, προτροπῇ καὶ ὑποδείξει τοῦ ἀρχιμανδρίτου τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ εἰτα Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου τοῦ Νοταρᾶ, ἀνεψιοῦ τοῦ Πατριάρχου Δοσιθέου, ὑπῆρξεν ὁ μοχλὸς καὶ ὁ κυριώτερος συντελεστής τῆς πραγματοποιήσεως τῶν πρώτων ἐν Βουκουρεστίῳ ἐλληνικῶν ἐκδόσεων. Ταῦτα μετὰ περισσῆς στοργῆς ἐνίσχυε καὶ υἱοθετεῖ ὁ ἐλληνομαθέστατος καὶ ἐξ Ἑλλήνων μητρόθεν ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Μπραγκοβεάνου (1688 - 1714) ¹, τὸν ὁποῖον διὰ ταῦτα ἐπαινεῖ καὶ εὐχαριστεῖ ὁ μεγαλεπήβολος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσιθέος ².

Συνεργάτης Χρυσάνθου τοῦ Νοταρᾶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐλληνικῶν τυπογραφειῶν Βουκουρεστίου, Σναγκῶβ, Ρίμνικ καὶ Τεργκόβιστε ὑπῆρξεν ὁ ἱερομόναχος Ἄνθιμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας ³, κατόπιν Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας, ὅστις, μετακληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντῖνου Μπραγκοβεάνου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἦλθεν εἰς τὴν Βλαχίαν κατὰ τὸ ἔτος 1690 καὶ ἐγένετο ἡγούμενος εἰς τὴν Μοῆν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου ἐν Σναγκῶβ. Ἐν τοῖς ἐλληνικοῖς τυπογραφείοις τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου, τῆς Μοῆς τοῦ Σναγκῶβ, τῆς πόλεως Τεργκόβιστε (παλαιᾶς πρωτεύουσος τῆς Βλαχίας) καὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Ρίμνικ, ἀνέπτυξεν ἐνεργητικότητα ἀπαράμιλλον, ἥτις ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων παντοειδῶν καὶ πολλῶν ἐν τῇ ἐλληνικῇ, ρουμανικῇ καὶ ἀραβικῇ γλώσσῃ βιβλίων, διαδοθέντων τότε καθ' ὅλον τὸν ὀρθόδοξον χριστιανικὸν κόσμον. Ἡ ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογραφικὴ δρᾶσις τοῦ Ἄνθιμου φαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι ἔργων :

1. «Βασιλεῖου Μακεδόνοσ Αὐτοκράτοροσ Ῥωμαίων. Κεφάλαια παραινετικά ἐξήκοντα ἐξ. Πρὸσ τὸν Αὐτοῦ Υἱὸν Λέοντα τὸν Σοφὸν καὶ αὐτοκράτορα. . . νῦν πρῶτον εἰς τὴν ἀπλήν τῶν ρωμαίων γλώσσαν

1. «Constantinus Bassarabas Boebodas . . . qui tantam curam huic Typographio adhibuit, ut illud in perfectionis culmen extoleret. Nam non solum Graecis characteribus, verum Walachicis, Rusicis, Bulgaricis, Turcicis atque Arabicis, elegantissimis et tanto Principe dignissimis adornavit». A. I. Elladius, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 12.

2. I.B.N.H. I, σσ. 302 κέξ. . . .

3. Περὶ Ἄνθιμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας ὡς τυπογράφου βλ. C. Erbiceanu, ἐν Biserica Ortodoxă Română, τόμ. XV, București 1891/92, σσ. 389 - 395. Βλ. περὶ τοῦ Ἄνθιμου καὶ ἐν τῷ προσφάτως ἐκδοθέντι περιπευδάστῳ συγγράμματι τῆς Ariadna Camariano - Cioran, Les Académies princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs. Institute for Balkan Studies, Thessaloniki 1974, σσ. 313, 333, 334, 379, 389, 384. .

οίον περιφραστικῶς μετηνέχθησαν παρὰ Χρυσάνθου ἱερομονάχου τοῦ πελοποννησίου... ἐν τῇ περιφῆμῳ πόλει μπουκουρεστή τῆς οὐγκροβλαχίας ἐν ἔτει σωτηρίῳ, ἀρχὴ ἀ' κατὰ μῆνα δεκτώμβριον (sic) Παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου»¹.

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι σπανιώτατον. Τὰ τῆς περιγραφῆς του ὤφειλεν ὁ Ἐ. Legrand εἰς τὸν Ρουμάνον Chr. Coutziana². Μέχρι τῆς ἀνακαλύψεώς του ὡς παλαιότερα τυπογραφικὴ παραγωγὴ Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας³ ἐθεωρεῖτο τὸ ἔργον : « Ἀκολουθίαι τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς νέας. Καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου », περὶ τοῦ ὁποίου κάμνω λόγον κατωτέρω. Οὕτως ἡ περίοδος τῆς ἐν τῇ τυπογραφίᾳ δράσεως τοῦ Ἀνθίμου ἀρχεταὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τοῦ τότε ἀρχιμανδρίτου τοῦ Παναγίου Τάφου Χρυσάνθου ἐν ἔτει 1691⁴.

2. « Ἀκολουθίαι τῆς τε ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς νέας. Καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου, ἀμα καὶ τῶν πρεσορτίων τῆς ἐν τῷ ναῷ εισόδου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου... Τυπωθεῖσαι προσταγῇ καὶ δαπάνῃ τοῦ... Ἰω. Κωνσταντίνου Μπασαράμπα... Ἐν τῷ Μπουκουρεστίῳ... ἀρχὴ β'. Κατὰ μῆνα Ἰούνιον. Παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν Ἱερομονάχοις Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας⁵.

3. « Θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἑλληνοβλάχικον... Ἐν ἔτει ἀρχὴ γ' ». Ὁ ἐν τῇ ἑλληνικῇ τίτλος ἀποδίδεται καὶ βλαχιστί. Μεταφραστῆς ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἶναι ὁ Σερμπὰν Γκρετσεάνου, β' λογοθέτης. Ἡ ἐκδοσις ἐγένετο ἐν τῇ Μητροπόλει τῆς Οὐγγροβλαχίας (Βουκουρέστιον), προτροπῇ καὶ ἀναλώμασι τοῦ Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου, Μητροπολίτου ὄντος τοῦ πενιερωτάτου Θεοδοσίου⁶.

1. I.B.N.H. I, σσ. 324 - 326, ἀριθ. 93.

2. É. Legrand, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. III, 1895, σσ. 5 - 6.

3. E. Picot, Notice biographique et bibliographique sur Anthime d'Ibire, ἐν Nouveaux mélanges orientaux, Paris 1886, σ. 517. Ἡ μελέτη αὕτη τοῦ E. Picot ἀνετυπώθη ἐν Ἀθήκαις ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Νότη Καραβία τὸ ἔτος 1972.

4. Γ. Π. Κουρνούτου, Ἡ Δωδεκάβιβλος τοῦ Δοσιθέου εἰς τὴν τυπογραφίαν τοῦ Βουκουρεστίου, Θεολογία ΚΔ', 1958, σ. 259.

5. I.B.N.H. I, σσ. 326 - 327, ἀριθ. 94. Βλ. καὶ C. Erbeseanu, ἐν Biserica Ortodoxă Română, τόμ. XVII, Bucuresți 1893 - 1894, σ. 708.

6. I.B.N.H. I, σσ. 328 - 335, ἀρ. 95. Σημειωτέον ὅτι ὀλίγον παλαιότερον, ἤτοι κατὰ τὸ 1682, κατ' ἐντολὴν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Σερμπὰν Καντακουζηνοῦ (1678 - 1688) μετεφράσθη ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ « Εὐαγγέλιον » ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν (I.B.N.H. I, σσ. 246 - 251, ἀριθ. 74). Ἐν τῷ προλόγῳ ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν του Ἰορντάκι

4. Λόγος πανηγυρικός εις τὸν ἱσαπόστολον Μέγαν Κωνσταντῖνον συντεθείς παρὰ Στεφάνου Μπραγκοβάνω (sic) καὶ τῷ γαληνοτάτῳ αὐτοῦ πατρὶ καὶ ἡγεμόνι πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίῳ Κυρίῳ Ἰωάννῃ Κωνσταντῖνῳ Μπασσαράμπα εὐλαβῶς ἀφιερωθείς. Ἐκφωνηθεὶς δὲ παρὰ Ραδούλω αὐτοῦ ἀδελφῷ ἐνώπιον τῆς αὐτοῦ γαληνότητος. Ἐτυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ, ,αφα'. Παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας»¹. Ὁ λόγος οὗτος ἐπανεξεδόθη αὐτόθι κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος².

5. «Λόγος πανηγυρικός εις τὸν πρωτομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Στέφανον. Συντεθείς παρὰ Στεφάνῳ (sic), υἱῷ τοῦ γαληνοτάτου καὶ φιλοχριστοῦ Ἠγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, κυρίου, κυρίου, Ἰωάννου Κωνσταντῖνου Μπασσαράμπα. Παρ' αὐτοῦ δέ, αὐτῷ τῷ ἀηττήτῳ ἀθλητῇ καὶ τῶν μαρτύρων στρατηγῷ, ταπεινῶς ἀφιερωθείς. Ἐτυπώθη, ἐν Βουκουρεστίῳ, ,αφα'. Παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας»³. Ὁ αὐτὸς λόγος ἐξεδόθη διὰ δευτέραν φοράν ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1702⁴.

Καντακουζηνὸν νὰ κάμη τὴν μετάφρασιν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου (ἐνθ' ἄνωτ., σ. 250). Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1688 ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ὁ «Ἀπόστολος» (ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 258 - 262, ἀριθ. 76), μεταφρασθεὶς εἰς τὴν ρουμανικὴν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς. Τὸ δεύτερον δ' ἐξεδόθη ἐν Βυζαῦ κατὰ τὸ 1704 (ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 454 - 457, ἀρ. 144). Κατὰ τὸ 1688 ὁ αὐτὸς ὡς ἄνω ἡγεμὼν ἀνέθηκε τὸ ἔργον τῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως τῆς «Βίβλου» εἰς τὸν Ἑλληνα Μητροπολίτην Νύσσης Γερμανὸν καὶ εἰς τοὺς ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀδελφούς Σερμπὰν καὶ Ράδον Γκρετσιάνου. Περισσότερας περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης πληροφορίας παρέχει ὁ Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, Venezia 1718, σ. 43.

1. Ἁ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., μέρ. Α', σ. 49, ἀριθ. 135. I.B.N.H. I, σσ. 419 - 421, ἀριθ. 127. Ἁ. Ο. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Δ', Πέτρούπολις 1899, σ. 92. C. Erbiceanu, *Cuvânt panegiric în Biserica Ortodoxă Română*, τόμ. XV, 1891/92, σσ. 298, 324. Τοῦ αὐτοῦ, *Patru cuvinte bisericesci compuse grecesce de Ștefan, fiul lui Constantin Brâncoveanu*, traduse de —, Bucuresci 1891.

2. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 28, ἀριθ. 36.

3. I.B.N.H. I, σσ. 421 - 422, ἀριθ. 128. Βλ. τὸν λόγον τοῦτον μετὰ μεταφράσεώς του εἰς τὴν ρουμανικὴν ὑπὸ C. Erbiceanu ἐν *Κατὰ τὸν Δαπόντε Κατάλογος...*, ἐν C. Erbiceanu, *Cronicarii greci...*, Bucuresți 1888, σσ. 174 - 181. Σημειωτέον δ' ὅτι ἐν τῇ ὑπὸ Κ. Σάθα πρώτῃ ἐκδόσει τοῦ Κατάλογου τοῦ Κ. Δαπόντε ἔλλειπει τὸ κείμενον τοῦ λόγου (Μεσαιων. Βιβλιοθ., τόμ. Γ', Βενετία 1872, σ. 163). Βλ. ἐπίσης C. Erbiceanu, ἐν *Biserica Ortodoxă Română*, τόμ. XV, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 305 κέξ. Τοῦ αὐτοῦ, *Patru cuvinte...*, σσ. 17 κέξ.

4. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 217, ἀριθ. 135.

6. Κατὰ τὸ ἔτος 1701 ἀναφέρεται ὡς ἐκδοθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ εἰς ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν γλῶσσαν τὸ «Προσκυνητάριον τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης (Κουτλουσερρίφ)». Περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου τούτου, ἧς δὲν εἶδομεν ἀντίτυπον, λόγον ποιοῦνται ὁ Α. Papadopol - Calimah¹ καὶ οἱ βιβλιογράφοι I. Bianu - N. Hodos καὶ D. Simonescu².

7. «Ἀκολουθία τῆς δάσας μητρὸς ἡμῶν Ματρώνης τῆς Χιοπολίτιδος. Τυπωθεῖσα, Ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας (sic) τοῦ... Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα... Ἀρχιερατεύοντος Τοῦ... Μητροπολίτου... Θεοδοσίου. Ἀναλώμασι, Τοῦ... Παντολέοντος Καλλιάρχου... Παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου, τοῦ ἐξ Ἰβηρίας. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αφβ'. Κατὰ μῆνα Μάρτιον»³.

8. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1702 ἀναφέρεται ὅτι ἐξεδόθη αὐτόθι ὁ «Περὶ ἱερωσύνης λόγος ἐγκωμιαστικός», ἔργον Χρυσάνθου τοῦ Νοταρᾶ, Πατριάρχου Ἱεροσολύμων⁴. Ἀντίτυπον τοῦ ἔργου τούτου, σχήματος 4ου, ἐξ 28 σελίδων, ἀποκείμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων φέρει τὸν τίτλον : «Περὶ ἱερωσύνης λόγος ἐγκωμιαστικός. Σχεδιασθεὶς παρὰ Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ προσφωνηθεὶς παρ' αὐτοῦ ἐνδον ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως, ἥτοι τοῦ ἁγίου Τάφου, ἠνίκα ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ἐν ἔτει τῷ Σωτηρίῳ ,αφβ'. Ἀπριλίου ε' κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Λαμπροῦς». Τὸ βιβλίον ἀναφέρει ὁ Ἄνδρ. Παπαδόπουλος Βρετὸς (Νεοελληνικὴ Φιλολογία, μέρ. Α', ἀρ. 137), ὁ δ' Ἐmile Legrand λέγει ὅτι ἡ ἐκδοσις δὲν εἶναι προγενεσττέρα τῆς 8ης Φεβρουαρίου τοῦ 1707, ὅτε ὁ Χρυσάνθος ἐξελέγη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἀν καὶ ρητῶς, ὡς βλέπομεν, ἀναγράφεται ἐν τῷ τίτλῳ ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1702, Ἀπριλίου 5. (É. Legrand, Bibliographie hellénique... au XVIIIe siècle, τόμ. I, Paris 1918, σ. 58).

9. Κατὰ τὸ 1702 ἐξεδόθη ὡσαύτως ἐν «Ὠρολόγιον» εἰς ἑλληνικὴν καὶ ἀραβικὴν γλῶσσαν⁵.

10. «Λόγος πατηγυρικὸς εἰς τὴν ἐνδοξὸν μετὰστασιν τῆς ἀειπαρ-

1. A. Papadopol - Calimah, Un episod din istoria tipografiei în România, ἐν Analele Academiei Române. Ist. S. II, τόμ. XVIII, București 1895 - 1896, σ. 147. Ὁ É. Legrand ἐγνώριζε μόνον τὴν ἐκδοσιν Λειψίας 1780.

2. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 28, ἀριθ. 34.

3. I.B.N.H. I, σσ. 440 - 441, ἀριθ. 134.

4. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 217, ἀριθ. 136.

5. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 218, ἀριθ. 137. Βλ. καὶ I.B.N.H. I, σσ. 442 - 447.

θένου θεομήτορος. Συντεθείς μὲν παρὰ Στεφάνῳ (sic) υἱῷ τοῦ γαληνοτάτου, καὶ εὐσεβεστάτου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου κυρίου, Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα... ἐκφωνηθεὶς δὲ παρὰ Ραδούλῳ (sic) αὐτοῦ ἀδελφῷ. Ἐν Βουκουρεστίῳ. Παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, ἀψγ'». Σημειωτέον ὅτι τὸν Λόγον αὐτὸν ἀφιερώνει ὁ υἱὸς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα Μαρίαν.

11. «Δογματικὴ Διδασκαλία τῆς ἀγιωτάτης ἀνατολικῆς καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας... συντεθεῖσα παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου κυρίου Σεβαστοῦ Τραπέζοντιου τοῦ Κυμνήτου· ἀφιερωθεῖσα δὲ τῷ... Δοσιθέῳ, Πατριάρχῃ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ... ἀναλώμασι τοῦ... λογιωτάτου ἀρχοντος ποστελνίκου κυρίου Γεωργίου τοῦ Καστριώτου... ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Οὐγγροβλαχίας (sic)· ἔτει... ἀψγ'... παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας»¹. Ἐν τέλει τοῦ ἔργου τούτου ἀναγινώσκωμεν τὴν σημείωσιν: ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ἐφεσίου».

12. «Ἐρμηνεῖα καὶ ἀκολουθία εἰς ἐγκαίνια ναοῦ· ἀφιερωθεῖσα τῷ παναγιωτάτῳ καὶ θειοτάτῳ Δεσπότη. Κυρίῳ Κυρίῳ Γαβριήλ τῷ οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ... ἀψγ'... παρὰ Ἀνθίμου Ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας»². Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔργου τούτου δημοσιεύεται ἡ σημείωσις: Ἐτυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Οὐγγροβλαχίας ἐν ἔτει σωτηρίῳ ἀψγ', σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου πρώην Σόφιας κυρίου κυρίου Αὔξεντιου. Ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ἐφεσίου.

13. «Λογίδιον εἰς τὸ κοσμοσωτήριον πάθος τοῦ θεανθρώπου Λόγου. Ἐκφωνηθὲν, καὶ προσφωνηθὲν τῷ μακαριωτάτῳ καὶ σοφωτάτῳ Δεσπότη κυρίῳ κυρίῳ Δοσιθέῳ Πατριάρχῃ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσης Παλαιστίνης. Παρὰ Ραδούλῳ (sic) υἱῷ τοῦ γαληνοτάτου καὶ φιλοχρίστου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας. Κυρίου κυρίου Ἰωάννου

1. I.B.N.H. I, σ. 452, ἀριθ. 142. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 218. C. Erbiceanu, ἐν Biserica Ortodoxă Română, τόμ. XV, σ. 307 καὶ 324. Τοῦ αὐτοῦ, Patru cuvinte..., σσ. 19 κέξ.

2. I.B.N.H. I, σσ. 450 - 451, ἀριθ. 140. Ἐς σημειωθῆ ὅτι ἰδιαιτέρα ἀντίτυπα ἀφιερώθησαν εἰς Πέτρον τὸν Μέγαν. Περὶ τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐκδόσεως ταύτης βλ. πλείονα παρὰ P. Martin-Jugie, L'immaculée conception dans l'Écriture Sainte et dans la tradition Orientale, Romae 1952, σσ. 340 - 347, καὶ Β. Μπόμπου-Σταμάτη, Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ δογματικὴ πραγματεία τοῦ κώδ. 116 τῆς μονῆς Δοχειαρίου, Ἑλληνικά 23, 1970, σ. 320 - 330.

3. I.B.N.H. I, σσ. 451 - 452, ἀριθ. 141.

Κωνσταντίνου Μπασσαράμπα. Ἐν Βουκουρεστίῳ, παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, ἀφδ'»¹.

14. «Τῶν Πλουτάρχου Χαιρονέως (sic) Ἑλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν παραλλήλων μετάφρασις ἀκριβεστάτη εἰς ἀπλήν διάλεκτον. Τοῦ ἐκλαμπροτάτου λογίου καὶ ἐν λογίοις ἔλλογιμωτάτου κυρίου κυρίου Κωνσταντίνου, υἱοῦ τοῦ γαληνοτάτου καὶ φιλοχρίστου ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας (sic) κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα Βραγκοβάνου, ἐν Βουκουρεστίῳ, παρὰ Ἀνθίμῳ Ἱερομονάχῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας, ἀφδ'»².

15. «Ἀκολουθία, Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, ἀρχιεπισκόπου Λαρίσης τοῦ θαυματουργοῦ. Νεωστὶ τυπωθεῖσα... παρὰ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ριμνίκου... Ἀνθίμου... ἐπιμελεῖα δὲ καὶ ἐπιδιορθώσει Μητροφάνους Γρηγορά τοῦ ἐκ Λαωδώνης. Ἐν Βουκουρεστίῳ... ἐν ἔτει σωτηρίῳ, ἀφε'»³.

Ἐκ τῶν τίτλων καὶ μόνον τῶν βιβλίων τούτων φαίνεται ἐπαρκῶς ἡ τυπογραφικὴ ἐν Βουκουρεστίῳ δραστηριότης Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας κατὰ τὴν περίοδον 1690 - 1705. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ἰστβάνοβιτς, μαθητὴς τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικῆς τυπογραφικῆς τέχνης, μετέβη εἰς Ὀλλανδίαν δι' εὐρυτέραν τυπογραφικὴν κατάρτισιν⁴. Τοῦτο ὀφείλετο εἰς τὸν ἡγεμόνα Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου, ὅστις ὑπεστήριζε μετὰ θερμοῦ ζήλου τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Τὰ περισσότερα τῶν ἔργων, τὰ ὅποια εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας του, ἐξεδόθησαν δαπάναις αὐτοῦ, συνετέλεσαν δ' εἰς λαμπρὰν ἐν Βλαχίᾳ πολιτιστικὴν ἀνθησιν. Ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας του ἡ Βλαχία ὑπῆρξε κέντρον λαμπρῶν τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ἔδρα ὀρθοδόξων ἀρχιερέων. Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος πολὺν διέμεινε χρόνον ἐν Βλαχίᾳ, ἀπέθανε δ'

1. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 457, ἀριθ. 145. Βλ. καὶ I.B.N.H.D.S. IV, σ. 219 Τοῦτο εἶναι τὸ ἐργίδιον, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ Radu Brâncoveanu ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς Χρῦσανθον Νοταρᾶν, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ E. Legrand ἐν Epistolaire grec, Paris 1888, σ. 14. Βλ. καὶ C. Erbiceanu, ἐν Biserica Ortodoxă Română, τόμ. XV, σσ. 317 καὶ 324. Τοῦ αὐτοῦ, Patru cuvinte..., σ. 29.

2. I.B.N.H. I, σσ. 460 - 462, ἀριθ. 146.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 463, ἀριθ. 148. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 219. Βλ. καὶ L. Petit, Bibliographie des acolouthies grecques, Bruxelles 1926, σ. 27.

4. Βλ. τὴν ἀπὸ 6ης Ἀπριλίου 1713 ἐπιστολὴν Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας, μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας, πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Χρῦσανθον Νοταρᾶν, ἐν Hurmuzaki, Documente grecești privitoare la Istoria Românilor, publicato de N. Iorga, μέρ. III, București 1936, σ. 112.

ἐν Τεργκόβιστε τὴν 23ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1696¹. Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος Νοταρᾶς² ἦτο ὑπερμητροπολίτης, οὕτως εἰπεῖν, Βουκουρεστίου, ἐπιβλέπων καὶ ἐπιστατῶν εἰς τὴν δημιουργίαν ἑλληνικῶν σχολείων, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων καὶ τυπογραφείων. Εἰς τὸν ἐνθουσιώδη αὐτοῦ ζῆλον πρὸς καθαρὸν τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδόξου πίστεως ἀπὸ τῶν καθολικῶν καὶ καλβινικῶν δογμάτων ὀφείλονται αἱ περισσότεραι ὡς ἄνω ἑλληνικαὶ ἐκδόσεις τοῦ τέλους τοῦ 17ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰ., ἐξ ὧν πολλαὶ προσφωνοῦνται εἰς αὐτὸν³ ἢ εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Χρύσανθον, συνεχιστὴν τοῦ ἔργου του. Ὁ Χρύσανθος Νοταρᾶς ἐσπούδασεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην καὶ ἐδημιούργησε καλὰς σχέσεις μὲ τοὺς πεπαιδευμένους καὶ ἐξέχοντας τῆς ἐποχῆς του, ὡς εἶναι ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Μπραγκοβεάνου μετὰ τῆς συζύγου του Μαρίας, ὁ Ἄντιοχος Καντεμίρ, ὁ Γρηγόριος Γκίλιας, ὁ Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ του Στεφάνου, ὁ Μιχαὴλ Ρακοβίτσας, οἱ Μαυροκορδάτοι καὶ ἄλλοι, διετήρει δ' ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Adelung, τοῦ Ἄντ. Κορνάρου, τοῦ Briccianino ἐκ Παδοῦης, τῶν ἱατρῶν Φορτουνάτου καὶ Πυλαρινοῦ, τοῦ Giustiniani, τοῦ Παπαδοπούλου - Κομνηνοῦ, τῶν Ἀγγλῶν Payne, Scherman καὶ Wortley, ὡς καὶ τοῦ Γάλλου Μιχαὴλ Le Quien, συγγραφέως τῆς «Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς». Οὗτος, διαδεχθεὶς τὸν θεῖον του Δοσίθεον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων κατὰ τὸ 1707, ἀπεδείχθη ἀξίος ἐκεῖνου καὶ ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς πρὸς τὴν συγγραφικὴν δραστηριότητα. Πρὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνου Μπραγκοβεάνου μετὰ τοῦ Σεβαστοῦ Κυμινήτου τοῦ Τραπεζουντίου καὶ τοῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ⁴.

1. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, σσ. 183 - 185. D. Russo, *Studi istorice greco - române*, τόμ. I, Bucuresți 1939, σσ. 185 - 187, 232, 262.

2. Βλ. περὶ τούτου N. Iorga, *Byzance après Byzance*, σσ. 180, 190 - 193, 195 - 198, 202, 206, 214 - 216, 226. Ariadna Camariano - Giorgan, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 12, 37, 86, 426, καὶ προσφάτως Ioan V. Dură, Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορὰ αὐτοῦ εἰς τὰς ρουμανικὰς χώρας καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῶν, Ἀθήναι 1977.

3. Ὅπως π.χ. ἡ «Δογματικὴ Διδασκαλία» Σεβαστοῦ τοῦ Κυμινήτου τὸ «Λογίδιον» τοῦ Ράντου Μπασαράμπα καὶ ἄλλα.

4. Βλ. C. Erbiceanu ἐν *Biserica Ortodoxă Română*, τόμ. XV, σσ. 298 - 300. Κύριλλον Ἀθανασιάδην ἐν Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ, ἔτ. Δ', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1883, σσ. 9 - 11, 21 - 23, 53 - 55, 69 - 72, 81 - 84, 148 - 152, 161 - 164. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, σσ. 186 - 190, 193 - 198,

Ὁ Χρῦσανθος συνεδύαζε πολλές ἀρετὰς ἐν τῷ προσώπῳ του. Ὡς συγγραφεὺς¹ μετέφρασεν ἐκ τῆς λατινικῆς τὸν Ἰουβενάλην, ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς εἰς τὴν ἀπλὴν τὰ «*Ἐξήκοντα ἐξ παραινενικὰ κεφάλαια Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο*» πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λέοντα τὸν Σοφόν», ἔγραψε δὲ «*Περὶ ἀφορισμοῦ*», συνέθεσε «*Γεωγραφίαν*» καὶ ἱστορικὰς μελέτας, τέλος δὲ τὸ ὄνομαστόν του «*Συνταγμάτιον*». Ἐπίσης διωργάνωσε τυπογραφεῖα καὶ ἐξετύπωσε καὶ διώρθωσε βιβλία. Μετ' ἐξαιρέτου πίστεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ εἰργάσθη πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν ταῖς ἡγεμονίαις τῆς Μολδοβλαχίας, καθὼς καὶ ἐν Ρωσίᾳ. Ἐπιφορτισθεὶς μὲ διαφόρους θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς ἀποστολάς εἰς τὸν χῶρον τῆς Ρωσίας καὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου προσέφερεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς αὐτάς καὶ εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ κῦρος καὶ ἡ πρὸς τὰ γράμματα ἀφοσίωσις ἦσαν οἰωνοὶ ἀριστοὶ διὰ τὴν προσπάθειαν Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας. Ὅμως τὰ πράγματα διάφορον ἔλαβον τροπὴν. Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1705 ὁ Ἀνθιμος ἐξελέγη ἐπίσκοπος Ρίμνικ. Ἡ ἐπισκοπικὴ του ἔδρα ἔπρεπε νὰ καταστῇ καὶ τῆς τυπογραφίας του ἔδρα, ἀπὸ τὴν πρόοδον τῆς ὁποίας ὁ φωτισμένος ἱεράρχης δὲν ἠθέλησε ν' ἀποξενώσῃ ἑαυτόν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1705 τὰ προϊόντα τῆς τυπογραφίας προέρχονται πλέον ἐκ τῆς Ἐπισκοπῆς Ρίμνικ².

Ἐκτὸς τοῦ Χρυσάνθου, τὸν θρόνον Κωνσταντίνου τοῦ Μπραγχοβεάνου περιστοίχιζον καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς τῆς Ὁρθοδοξίας ἀντιπρόσωποι, ὡς ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Γαβριήλ, Γεράσιμος ὁ Ἀλεξανδρείας

206 - 207, 213, 216 - 217, 221, 226 - 227. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Οἱ Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ ποιμένες τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἱεροσόλυμα 1907. D. Russo, *Studi istorice grecoromane*, τόμ. I, Bucuresți 1939, σσ. 311, 338, τόμ. II, αὐτόθι, σσ. 451 - 454, 494, 525, 528, 533. A. Camariano-Cioran, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 5, 7, 8, 25, 37 - 41, 85 - 89, 246 - 248, 374 - 376.

1. Εἰς τοῦτον, ὡς εἶδομεν, ἀνήκει καὶ ὁ «*Περὶ ἱερωσύνης λόγος ἐγκωμιστικὸς*», ὁ ὁποῖος φέρει χρονολογίαν ἐκτυπώσεως τὴν 5ην Ἀπριλίου 1702. Ὁ Ἐ. Logrand, *Bibliographie hellénique ... au XVIIIe s.*, τόμ. I, Paris 1918, σ. 58, σημειοῖ, ὡς εἴπομεν, ὅτι ἡ ἐκδοσις δὲν εἶναι προγενεστέρᾳ τῆς 8ης Φεβρουαρίου τοῦ 1707, ὅτε ὁ Χρῦσανθος ἐξελέγη Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, διότι ἐν τῷ τίτλῳ λέγεται: *Σχεδιασθεὶς* (δηλ. ὁ λόγος) .. *ἡνίκα ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης*... Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ τόπος ἐκδόσεως δὲν σημειοῦται εἰς τὸ ἐξώφυλλον. Γ. Κουρνούτου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 259.

2. Περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐν Ρίμνικ τυπογραφείου καὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ πραγματευόμεθα κατωτέρω.

καὶ ὁ πρῶν Ἀντιοχείας Ἀθανάσιος. Ἄλλος ἀνώτερος κληρικός, φίλος τῆς ἡγεμονικῆς Αὐλῆς τοῦ Μπραγκοβεάνου, ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Σιλιστρίας Ἀθανάσιος, ὡς καὶ ὁ πρῶν Σαρδικῆς (Σόφιας) Αὐξέντιος, ὅστις ἐξέδωκεν ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1703 τὴν ὡς ἄνω «*Ερμηνεῖαν καὶ Ἀκολουθίαν εἰς ἐγκαίνια ναοῦ*».

Ἐκ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ταύτης διακρίνεται ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Σεβαστὰς Κυμινῆτης ὁ Τραπεζούντιος¹, καθηγητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου. Οὗτος, ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1702 ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀφῆκεν ἱκανὰ ἀνέκδοτα ἔργα, θεολογικά, φιλοσοφικά καὶ γραμματικά.

Ἄλλος διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Γεώργιος Μαγιώτας², ἱεροκήρυξ ἐκ Κρήτης, ἐχρησιμοποιήθη ὡς οἰκοδιδάσκαλος παρὰ τῇ ἡγεμονικῇ Αὐλῇ τῆς Βλαχίας. Λέγεται δ' ὑπὸ τοῦ Del Chiago³, γραμματέως τοῦ ἡγεμόνος, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ συντάκτης τῶν πανηγυρικῶν λόγων, τοὺς ὁποίους οἱ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου Ράδος καὶ Στέφανος ἐξεφώνουν κατὰ διαφόρους ἐπισήμους ἑορτάς⁴. Ἄλλος λόγιος κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον εἶναι ὁ ἐπίσης ἐκ Κρήτης καταγόμενος ἱεροκήρυξ τῆς ἡγεμονικῆς ἐκκλησίας Βουκουρεστίου Ἰωάννης Ἀβράμιος⁵, διάδοχος τοῦ Μαγιώτα.

Μεταξὺ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς διακρίνεται καὶ ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης, μαθητῆς Θεοφίλου τοῦ Κορυδαλλέως⁶. Οὗτος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Βλαχίαν εὐρῶν ἄσυλον παρὰ τῷ ἡγεμόνι, διότι κατε-

1. Βλ. περὶ τούτου κυρίως Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Texte...*, σσ. ιβ' - κζ' καὶ 209 - 247. D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Ι, σσ. 309, 310, τόμ. ΙΙ, σ. 494. A. Camariano-Cioran, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 24 - 26, 31 - 34, 36 - 38, 123 - 125, 134, 136, 149, 155, 156, 159 - 165, 172, 176, 187, 206, 215, 217, 221, 222, 245, 259, 260, 290, 291, 294, 296, 298, 299, 318, 343, 363 - 375, 381, 387, 399, 427, 450, 454, 456, 562, 666, 674.

2. Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ἐνθ' ἄνωτ., σ. ιβ'. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἰωάννης Ἀβράμιος ὁ Κρήτης, Ἀθηνᾶ ΝΔ', 1950, σ. 64.

3. N. Iorga, *Istoria literaturii românești...*, τόμ. ΙΙ², București 1928, σ. 479.

4. Τοὺς λόγους τούτους μετέφρασεν, ὡς εἶδομεν, ρουμανιστὴ καὶ ἐξέδωκεν ὁ C. Erbiceanu ἐν *Biserica Ortodoxă Română*, τόμ. XV, σσ. 317 - 330. Καὶ ἐν ἀνατύπῳ ὑπὸ τὸν τίτλον: *Patru cuvinte bisericesci...* (= Ἔσσαρες ἐκκλησιαστικοὶ λόγοι), București 1891. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἐν Ἀθηνᾶ ΝΔ', 1950, σ. 64, σημ. 5.

5. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 64.

6. Περὶ τοῦ λογίου τούτου βλ. G. Tsourkas, *La vie et l'œuvre de Th. Corydalée*, Bucarest 1948, καὶ ἐκδ. 2^a, Thessalonique 1967.

διώχθη μᾶλλον διὰ λόγους προσωπικούς παρά διὰ τὰς δῆθεν καλβινιζούσας αὐτοῦ ἰδέας¹.

Συνεκρούσθη πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δοσίθεον Νοταρᾶν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ μοναστηρίου τοῦ Σινᾶ² καὶ μετὰ τοῦ πρώην μαθητοῦ καὶ προστατευομένου του Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὅστις ὠνειρεύετο τὴν μεγάλην λογοθεσίαν³. Οὗτοι κατηγορήσαν αὐτὸν ἐπὶ καλβινισμῷ. Σύνοδος συνεληθῆσα πρὸς τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ 1691 ἐχαρκτήρισεν αὐτὸν ὡς αἰρετικὸν καὶ τοῦ ἀφῆρεσε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου λογοθέτου ἐν τοῖς Πατριαρχείοις. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὠνομάσθη τότε μέγας λογοθέτης, ὁ δὲ Καρυοφύλλης ἔλαβε τὴν ὁδὸν τῆς ἐξορίας καταφυγὼν εἰς Βλαχίαν, ἐνθα ὁ Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Κωνσταντῖνος Μπραγκοβεάνου τὸν ὑπεδέχθησαν εὐμενέστατα καὶ τὸν ἐφιλοξένησαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Rađu Voda. Εἰς Βλαχίαν παρεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντῖνου Καντακουζηνοῦ ν' ἀπαντήσῃ εἰς τινὰς θεολογικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς ἐρωτήσεις. Ὁ Καρυοφύλλης ἀπήντησεν εἰς ὅλα τὰ ἐρωτήματα τοῦ ἀνωτέρου εἰς ἓν βιβλίον, δημοσιευθὲν μετὰ τὸν θάνατόν του. Ὁ Δοσίθεος εἶχε δημοσιεύσει ἐν Ἰασίῳ κατὰ τὸ 1694, ἤτοι δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου του, τὸ «Ἐγχειρίδιον κατὰ Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλου», προσθέσας ἐν τέλει τοῦ ἔργου καὶ τὸν συνοδικὸν τόμον, ἤτοι τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τοῦ 1691 κατὰ τῶν «τετραδίων» καὶ τῆς αἵρέσεως τούτου. Ἄλλ' οἱ ἐν Βλαχίᾳ ὑποστηρικταὶ τοῦ Καρυοφύλλης ἐπεφόρτισαν Ἀνθιμμὸν τὸν ἐξ Ἰβηρίας, ὅπως φέρῃ εἰς φῶς τὸ ἔργον αὐτοῦ, τὸ προκῦψαν ἐκ τῶν συζητήσεων μετὰ τοῦ Κωνσταντῖνου Καντακουζηνοῦ. Οὕτω κατὰ τὸ 1697 εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἐν Σναγκῶβ (προαστίῳ τοῦ Βουκουρεστίου) τὸ «Ἐγχειρίδιον περὶ τινῶν ἀποριῶν καὶ λύσεων», ἤτοι «Ζητήματα τοῦ εὐγενεστάτου καὶ λογικωτάτου ἀρχοντος κυρίου Κωνσταντῖνου Καντακουζηνοῦ, ἀδελφοῦ τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐθέντου πάσης Οὐγκροβλαχίας κυρίου κυρίου Ἰωάννου Σερβάνου Καντακουζηνοῦ Βοϊβόνδα πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπεκρίθη ὁ ἐν διδασκάλοις σοφώτατος Ἰωάννης Καρυοφύλλης καὶ μέ-

1. D. Russo, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. I, σσ. 183 κέξ.

2. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἰωάννης Καρυοφύλλης, Ἀλεξάνδρεια 1918, σ. 9.

3. Π. Γ. Ζερλέντου, Ἰωάννου Καρυοφύλλου πρὸς Μελέτιον Χορτάκιον καὶ τοὺς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολαί. Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. 6, 1902/1906, σ. 10.

γας λογοθέτης τοῦ Οικουμενικοῦ θρόνου διατρέβων ἐν Βουκουρεστίῳ»¹.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ κόσμος ἐνδιεφέρετο πολὺ διὰ τὰ ἀντικρουόμενα θεολογικὰ ζητήματα, οὕτω δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰ. τὸ ἐν λόγῳ ἔργον μετεφράσθη ρουμανιστί. Ἡ μετάφρασις αὕτη παρέμεινεν ἐν χειρογράφῳ, ἀποκειμένη ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας ὑπ' ἀριθ. 458².

Ἄλλος ἐπίσης ἀξιόλογος λόγιος, διακρινόμενος διὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν του κατάρτισιν καὶ τὰ ποιητικὰ του προσόντα, εἶναι ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, ὁ κατόπιν Ἱερόθεος, μητροπολίτης Σιλιστρίας (Drástrei), ὅστις διετέλεσε καθηγητὴς τοῦ Δούκα Βόδα, ἐνὸς τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τοῦ 18ου αἰ., ὑπερέχοντος ἐξ ὅλων τῶν ἡγεμόνων τῆς χώρας διὰ τὴν περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀναστροφὴν καὶ τὴν φιλοσοφικὴν του κατάρτισιν. Τούτου μόνον Νικόλαος ὁ Μαυροκορδάτος λέγεται ὅτι ἦτο ὑπέρτερος ὡς πρὸς τὴν λαμπρότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν γνῶσιν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, ἐπιλεγόμενος Μόλιβδος, ἐχρημάτισε διορθωτὴς τοῦ κατὰ τὸ 1683 δημοσιευθέντος ἐν Ἰασίῳ ἔργου Συμεῶν τοῦ Μακαρίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, «Κατὰ αἰρέσεων» καὶ συνέγραψε τὸν βίον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ³, τὸν ἀφιέρωσε δὲ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Καντακουζηνὸν Στόλνικον⁴.

1. E. Legrand, Bibliographie hellénique... au XVIIIe s., τόμ. III, Paris 1895, σσ. 49 - 50. I.B.N.H. I, σ. 350. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος: Θεολ. 6942.

2. Βλ. περὶ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἄλλου χειρογράφου τῆς αὐτῆς ρουμανικῆς μετάφρασεως ἐν F. Bîanu și R. Caracasa, Catalogul manuscrisurilor românești, vol. 2, București 1906, σσ. 184 - 185. Τὰς πραγματικὰς θεολογικὰς πεποιθήσεις τοῦ Καρυσόβλη διατυπᾶνει ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐν τῇ ὡς ἄνω μνημονευθείσῃ πραγματείᾳ του. Βλ. περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. I, σσ. 183 - 191.

3. Johannis Comneni Medici, Vita Iohannis Cantacuzeni, ed. Chrysanthus Loparev, Petropoli 1888. Τοῦτο δὲν εἶδον.

4. Βλ. περὶ τοῦ Ἰω. Κομνηνοῦ: Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ὁ τελευταῖος Κομνηνός, ἐν Δελτίῳ Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, τόμ. 2, 1885/1889, σσ. 667 - 679. Τοῦ αὐτοῦ, Texte grecs etc., σσ. 36 - 38. Ἀ. Δημητρακοπούλου, Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν τοῦ Κ. Σάβα, Leipzig 1871, σσ. 62 - 63. D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. I, σσ. 186, 310, τόμ. II, σσ. 423 - 424, 525, 528. Βλ. καὶ D. M. Nicol, The Doctor-philosopher John Comnen of Bucharest and his biography of the emperor John Kantakouzenos, ἐν Revue des études Sud-Est Européennes, IX, Bucarest 1971, ἀρ. τεύχ. 3, σσ. 511 - 526. Corneliu

Πρὸς τούτοις μεταξύ τῶν ἐτῶν 1705 - 1723 ἀπαντῶμεν τὸν Μητροφάνην Γρηγορᾶν¹ ὡς διορθωτὴν τῶν εἰς τὸ Βουκουρέστιον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Βλαχίας ἐκτυπουμένων ἑλληνικῶν βιβλίων. Οὗτος κατέστη ἐκ τῶν πλέον πεπειραμένων εἰς τὴν τυπογραφικὴν τέχνην καὶ ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων λογίων τοῦ Βουκουρεστίου. Αἱ σχέσεις του μετὰ τοῦ Χρυσάνθου Νοταρᾶ ὑπῆρξαν στεναί, τακτικὴ δ' ἀλληλογραφία μεταξύ τῶν ἐφάνερων τὴν ἐκτίμησιν τοῦ κλεινοῦ ἱεράρχου πρὸς αὐτόν. Ἀφοῦ ὁ Χρυσάνθος ἐπεράτωσε πᾶσαν τροποποίησιν τοῦ ἔργου τοῦ Δοσιθέου «Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων» παρέδωκε τὰ χειρόγραφα εἰς τὴν τυπογραφίαν τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἀνέθεσε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐκτυπώσεως εἰς τὸν Μητροφάνην. Ἡ ἐργασία ἤρχισεν, ἀλλ' αἱ περιστάσεις δὲν ἠνόουν πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ δικώδους ἔργου. Αἱ περιπέτειαι τῆς ἡγεμονίας συνετέλεσαν εἰς τὴν διακοπὴν τῆς ἐκδόσεως. Ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνος Στεφάνου Καντακουζηνοῦ, ἡ εἰς Βουκουρέστιον ἀφίξις Νικολάου τοῦ Μαυροκορδάτου, οἱ Αὐστριακοὶ καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν κατοχὴ τῆς χώρας, ὁ φόνος τοῦ Ἀνθίμου, ἡ σύλληψις τοῦ Μαυροκορδάτου, πάντα ταῦτα ἠνάγκασαν τὴν ἀνακοπὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς τυπογραφίας Βουκουρεστίου. Ἠκολούθησεν ἔπειτα ἡ ἀνάρρησις ἐπὶ τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου, ἡ ἐπιστροφή τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ὁ θάνατος τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἡ ἐπὶ τὸν θρόνον νέα ἀνάρρησις τοῦ Νικολάου. Μὲ τὴν ἐπαναλειτουργίαν τῆς τυπογραφίας κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπαναρχίσῃ ἡ διακοπεῖσα ἐκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ Δοσιθέου. Ὁ Χρυσάνθος ἤρξατο ἐνεργῶν δραστηρίως πρὸς τοῦτο, ὁ δὲ Μητροφάνης παρὰ τὴν ἀσθένειαν, ὑφ' ἧς κατετρύχετο, ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὴν συνέχειαν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου. Ἡ ἐργασία συνεχίσθη ἀπὸ τοῦ 1719 μέχρι τοῦ 1722². Τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια ἐστέλλοντο εἰς τὸν ἴδιον τὸν Χρυσάν-

Dima - Drăgan et Mihai Caratașu, Un manuscrit grec inédit du docteur Jean Comnène, ἐνθ' ἄνωτ., IX, ἀρ. τυχ. 1, 1971, σσ. 107 - 120.

1. D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. II, σσ. 411 κέξ.

2. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ ἔργου τοῦ Δοσιθέου μακρὰ ἀνητηλάγη ἀλληλογραφία μεταξύ Χρυσάνθου καὶ Μητροφάνους. Ὁ Κ. Σάθας ἐσημείωσε παλαιότερον 21 ἐπιστολάς ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης, χρονολογουμένας ἀπὸ τοῦ 1714 μέχρι τοῦ 1721. Κ. Σάθας, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμ. Γ', Βενετία 1872, σ. 530. Ὅταν ἐκ τοῦ Γραμματοφυλακείου τοῦ Ἀγιοταφεικοῦ Μετοχίου Κωνσταντινουπόλεως ἀπεσπάσθη ὁ φάκελος «Ἀλληλογραφία Μολδοβλαχίας» εὑρέθησαν μόνον 5 ἀπὸ τοῦ 1720 - 1731 ἐπιστολαί, δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ Γ. Π. Κορυνοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 265 - 272, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν στοιχεῖα τινὰ μολοντί ἐλλιπῆ, περὶ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων. Γ. Π. Κορυνοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 264.

θον εις Ἀδριανούπολιν πρὸς διόρθωσιν. Ὁ Μητροφάνης συνεχῶς ἠγωνίζετο νὰ ικανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Χρυσάνθου διὰ τὴν ἀρτιωτέραν καὶ καλλιτεχνικωτέραν ἐμφάνισιν τοῦ ἔργου, ὑπερ τελικῶς εἶδε τὸ φῶς μὲ μεγάλας δαδὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀξιώσεις ἰ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων... συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τοῦ ἐν μακαριᾷ τῇ λήξει γενομένου ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων... Δοσιθέου, κοσμηθεῖσα δὲ καὶ ἐν τάξει ἀρίστη τεθεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων... Χρυσάνθου, οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι μᾶλλον δὲ τοῦ ἀγίου Τάφου, ταυτὸν εἶπεῖν, τῇ ἐλεημοσύνῃ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ἐτυπώθη... ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς ἡγεμονίας τοῦ... ἀθέντου... Στεφάνου βοεβόδα τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἐν Βουκουρεστίῳ... ἐπιμελεία καὶ διορθώσεσι Μητροφάνους... Γρηγορᾶ... Ἐπιστατοῦντος τῇ τυπογραφίᾳ Στώικα Ἱερέως τοῦ Ἱακωβιάζη... 1715»².

Μὲ τὴν αὐτὴν χρονολογίαν φέρονται ἐκδοθεῖσαι ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ αἱ: «Νουθεσίαι Χριστιανικο-πολιτικαὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα πάσης Οὐγγροβλαχίας Ἰωάννην Στέφανον Καντακουζηνὸν Βοεβόνδα... Νεωστὶ τυπωθεῖσαι... ὑπὸ Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας...»³.

Τέλος αὐτοὶ οὗτοι οἱ υἱοὶ τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου, ὁ Ράδος ἢ Ράδουλος καὶ ὁ Στέφανος, ἐξετύπωσαν, ὡς εἶδομεν, ἑλληνιστὶ ἐργιδία τινα ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου⁴. Ἀξιὸν ἰδιαιτέρας καὶ πάλιν μνείας εἶναι ὅτι κατὰ τὸ 1702 ἐδημοσιεύθη ἐνταῦθα, ὡς εἴπομεν, ἐν «Ὁρολόγιον» ἑλληνιστὶ καὶ ἀραβιστὶ ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Ἀνθίμου. Πρόθεσις, ὡς φαίνεται, τοῦ ἡγεμόνος Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου ἦτο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοιοῦτοτρόπως τοὺς κατοίκους τῆς Ἀντιοχείας, ἐνθα μεγάλη ὑπῆρχεν ἑλλειψὶς ἐκκλη-

1. Τὸ ἔργον ἐκυκλοφορήθη ἀπὸ τοῦ 1723 καὶ ἐξῆς καταστάν κτῆμα τῆς ἐπιστήμης καὶ πολύτιμον ἱστορικὸν βοήθημα, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ μακροσκελοῦς του τίτλου ἀπεκλήθη μονολεκτικῶς «Δωδεκαβιβλος».

2. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 224, ἀριθ. 175. Βλ. καὶ I.B.N.H. I, σσ. 501 - 508. Ἐν τῇ «Δωδεκαβιβλῳ» ὑπάρχει σύντομος βιογραφία τοῦ Δοσιθέου, συγγραφεῖσα ὑπὸ Χρυσάνθου. Ἀναδημοσιεύεται αὕτη ὑπὸ I.B.N.H. I, σσ. 503 - 505. Ἀντίτυπον τοῦ Α' - Β' τόμου τῆς «Δωδεκαβιβλῳ» ἀπόκειται ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἐπίσημα: Θεολ. 3845.

3. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 224, ἀριθ. 172. Ἑθν. Βιβλ. τῆς Ἑλλάδος: Θεολ. 433 Μ. Βλ. καὶ I.B.N.H. I, σσ. 498 - 499, ἀριθ. 172.

4. Καὶ ἐν Ρίμνικ ἐξεδόθη λόγος τοῦ Ραδούλου Μπραγκοβεάνου εἰς τὸν ἐν ἱεράρχαις θαυματουργὸν Μέγαν Νικόλαον κατὰ τὸ 1706.

σιαστικῶν βιβλίων¹. Συγχρόνως διακρίνει τις τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν διπλωματικότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐναντι τῶν Ἀράβων Ὁρθοδόξων τῆς Ἀντιοχείας².

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου Μπραγκοβεάνου (1714) αἱ ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικαὶ ἐκδόσεις παρουσιάζονται κατὰ διαλείμματα μέχρι τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς αὐτόθι ἑλληνικῆς τυπογραφίας.

Β' ΤΟ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ἢ ΑΝΤΙΜ (ΑΝΘΙΜΟΥ)
ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

Δύο βιβλία, τὸ ἐν ἑλληνικὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τῶν καθηκόντων»³ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1719, συγγραφὴν δ' ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Νικολάου Μαυροκορδάτου, καὶ τὸ ἕτερον βλαχικὸν «*Službele de obște a tuturilor Sfînjilor*» (Πανηγυρικαὶ ἐορταὶ πάντων τῶν Ἀγίων)⁴, ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν ἡμῶν διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν διακόσμησιν καὶ τὴν σπανίαν τυπογραφικὴν σύνθεσιν. Ἡ ποικιλία τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων εἰς τὰ ἐν λόγῳ βιβλία εἶναι μεγάλη, ὁ δὲ νεωτερισμὸς οὗτος συνετελέσθη εἰς τυπογραφεῖον μὲ ἑλληνικὰ καὶ κυριλλικὰ γράμματα ἐφωδιασμένον καὶ ἐγκατεστημένον ἐν τῇ «σεβασμίᾳ μονῆ τῶν Ἀγίων Πάντων». Πρόκειται περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκκλησίας Ἀντίμ (τοῦ Ἀνθίμου), εὐρισκομένης παρὰ τὸ μέγαρον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸς οὗτος ὁ Μητροπολίτης Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας ἐν τῇ διαθήκῃ του, συντεθείσῃ τῇ 20ῇ Ἰουλίου 1715, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως διατηρηθοῦν δύο τυπογραφεῖα, ἐν ἑλληνικὸν καὶ ἐν ρουμανικόν⁵. Κατὰ δὲ τὸ 1716, ἐν ἔτος μετὰ

1. D. Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678 - 1830)*, București 1935, σσ. 11 - 12. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ București Vechi, *Buletinul Societății istorico - arheologice*, anul I - V (1930 - 1934).

2. Περὶ τῶν ἐν Βλαχία εἰς ἀραβικὴν ἐκδόσεων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδην ἐν *ΕΕΒΣ* ΛΘ' - Μ', 1973, σσ. 33 - 38.

3. I.B.N.H. II, σσ. 1 - 2, ἀριθ. 178. Βλ. καὶ ἐκδοσιν Λειψίας (1722) μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως, αὐτόθι, σσ. 19 - 20, ἀριθ. 181. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Μητροφάνης Γρηγοράς ἐκλήθη παρὰ τοῦ ἡγεμόνος, ὅπως γράψῃ τὰ σχετικὰ εἰς τὸ ἔργον ἐπιγράμματα ἢ ποιήματα, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀσθενείας του δὲν ἐξέτελεσε τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην καὶ τοῦτο ὑπῆρξε πέτρα σκανδάλου τῆς ἐναντίον του καταδρομῆς. Γ'. Π. Κουρνούτου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 263.

4. D. Simonescu, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 12.

5. Antim Ivireanu, *Pređici (= Κηρύγματα)*, ἐκδ. V Hancș, București 1915, σ. XVIII.

τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης ταύτης ἐδημοσιεύθησαν τὰ : «*Ἰουδαϊκά. Κατ' ἐπιτομὴν συγγραφέντα παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου, ἐκλαμπροτάτου καὶ σοφωτάτου Αὐθέντου Κυρίου Κυρίου Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ μεγάλου Λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ ἐξ ἀπορρήτων τῆς κραταιᾶς βασιλείας τῶν ὀθωμανῶν. Καὶ διὰ δαπάνης τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ὑψηλοτάτου Αὐθέντου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Νικολάου Βοεβόδα, τοῦ σοφωτάτου υἱοῦ αὐτοῦ. Νεώστὶ τυπωθέντα, ἐν τῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῶν ἁγίων Πάντων, ἀρχιερατεύοντος τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου μητροπολίτου Κυρίου Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας... Ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσει τοῦ λογιωτάτου καὶ Ἰωάννου τοῦ ποστελνίκου. Ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐτει... αἰς... Παρὰ τοῦ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονίχοις Διονυσίου τοῦ Φλώρου»¹.*

Κατὰ τὸ ἔτος 1723 ἐξεδόθη αὐτόθι ἡ «*Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Νεοφύτου καὶ Μαξίμου*»² καὶ μετὰ τριετίαν ἡ «*Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Στυλιανοῦ. Νῦν τὸ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα. Ἀναλώμασιν μὲν τινῶν ἐδλαβῶν χριστιανῶν. Ἐπιμελεῖα δὲ καὶ διορθώσει τοῦ ἐλαχίστου ἐν σπουδαίοις Κυρίου Γεωργίου τοῦ Τραπεζουντίου. Παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐν ἱερεῦσι Κυρίου παπᾶ Στώικα τοῦ Ἰακωβίτζη. Ἐν ἔτει αἰς...»³.*

Δὲν εἶναι γνωστὸν ἂν ἐξεδόθησαν καὶ ἄλλα ἑλληνικὰ ἔργα, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ἀπὸ τοῦ τυπογραφείου Antim. Ὡς τυπογράφος εἰργάσθη δι' αὐτὰ ὁ καὶ ἄλλοθεν γνωστὸς ἱερεὺς Στώικας Ἰακωβίτζης⁴ μὲ διορθωτὰς τὸν διδάσκαλον τοῦ Γένους Γεώργιον Τραπεζούντιον, καθηγητὴν τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας⁵, καὶ τὸν Διονύσιον

1. E. Legrand, Bibliographie hellénique... au XVIIIe s., τόμ. I, σσ. 133 - 137. I.B.N.H. I, σσ. 509 - 512, ἀριθ. 176. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 224.

2. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 224, ἀριθ. 183.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50, ἀρ. 61.

4. Εἰς τὸ τέλος τοῦ «*Περὶ καθηκόντων*» ὡς ἄνω ἔργου τοῦ Νικ. Μαυροκορδάτου ἀναγινώσκωμεν : «*Ὁ ἐπιστάτης τῆς κατὰ τέχνην ἐντυπώσεως (sic) τῆς παρούσης βιβλίου Στώικας ἱερεὺς ὁ Ἰακωβίτζης. Πρβλ. καὶ I.B.N.H. II, σ. 2. Ὁ τυπογράφος οὗτος ἐκ τοῦ ὀνόματος φαίνεται Σλάβος, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἐκδόσεις βιβλίων. Βλ. αὐτόθι, σσ. 21 - 22, 32 - 36, 41, 42, 45, 50 - 52, 54 - 56, 60, 70, 72, 87, 88, 93, 111.*

5. Ὁ λόγιος οὗτος διεδέχθη ἐν τῇ ἡγεμονικῇ Ἀκαδημίᾳ Βουκουρεστίου τὸν Μάρκον Πορφυρόπουλον τὸν Κύπριον. Μαθητὴς του δ' ὑπῆρξεν ὁ Κ. Δαπόντες, ὅστις καὶ ἀναφέρει τὸν διδάσκαλον ἐν τῷ Καταλόγῳ του. C. Ethicouan, Cronicatorii greci, σσ. 204 - 220. Κατὰ τὰ ἔτη 1715 καὶ 1716 ἐδίδασκεν ἐν Βουκου-

Φλώρον¹, ὅστις ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸ ἔργον «*Νουθεσίαι χριστιανικο-παλιτικάι*» Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμα λόγον ἀνωτέρω.

Ἡ κατὰ τὸ 1716 δολοφονία τοῦ Ἀνθίμου ὑπῆρξε πρόξενος μεγάλης ἀπωλείας οὐ μόνον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τυπογραφίαν Βουκουρεστίου, ἡ ὁποία εἶχεν ἐπιτυχῶς μέχρι τότε συναγωνισθῆ τὰς ἑλληνικὰς τυπογραφίας τῆς Ἑσπετίας².

Διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐν Βλαχία ἑλληνικῆς τυπογραφικῆς τέχνης διετηρήθησαν μέχρις ἡμῶν σημειώσεις τινὲς μεγάλου ἐνδιαφέροντος ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Proteala tipografilor carii s'au asezat sa tipareasca carii acum la luna Mart in 23 leat 7255 (= 1747) sub Mitropolitul Neofit I al Ungro-Vlahiei*» (= Συμφωνία τῶν τυπογράφων, οἵτινες ἀπεφάσισαν νὰ ἐκτυπῶνουν βιβλία νῦν κατὰ τὴν 23ην Μαρτίου τοῦ ἔτους 1747, ἐπὶ Νεοφύτου Α' Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας)³.

Ἐκ τῆς «*Συμφωνίας*» ταύτης ἐξάγεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐπίσης τυπογραφεῖον ἐν Coltea (συνουικία παρὰ τὸ Κέντρον τοῦ Βουκουρεστίου) ὀνομαζόμενον «*Ἡγεμονικόν*». Κατὰ τὴν 9ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1745 τὰ πιεστήρια τοῦ τυπογραφείου τούτου μετὰ στοιχείων βάρους 230 ὀκάδων, 1 σιδηροῦ τηγανίου, 2 λεβήτων, 1 ζεύγους μικρῶν ἐστιῶν (πυροστιῶν) καὶ 8 βιβλίων διετέθησαν εἰς τὸ τυπογραφεῖον τῆς Μητροπόλεως πρὸς ἐπιδιόρθωσιν αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ὡς ἔνω σημειώσεων μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι ἐν Βλαχία ἐκυκλοφοροῦντο τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἑλληνικὰ καὶ κυριλλικά.

Εἰς τὰς οὕτως ἀναδιοργανωθείσας τυπογραφικὰς ἐγκαταστάσεις τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Μητροπόλεως ἐκτυποῦνται αἱ «*Ὀμιλῖαι*» τοῦ Ἱλῖα Μηγιάτη ἐν ρουμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τὸν τίτλον «*Căzaniile de prăznuire*», București 1742, ἐπὶ Νεοφύτου Α' τοῦ Κρητῶς (1738 -

ρεστίῳ Ἀσκήσεις εἰς τὴν Γραμματικὴν τοῦ Λασκάρειος καὶ εἰς τὸ Ἐπιστολάριον τοῦ Κορυδαλλέως. Συνέγραψε δὲ διὰ τὸ «*Περὶ καθηκόντων*» τρία ἐπιγράμματα καὶ ἐξέδωκεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀνωτέρω «*Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου καὶ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Στυλιανοῦ*». Περὶ τῶν ἄλλων ἀνεκδότων τῶν ἔργων βλ. D. Russo, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. I, σσ. 309 - 316.

1. I.B.N.H. I, σσ. 498 - 499, ἀριθ. 172.

2. N. Iorga, Histoire des Roumains et de leur civilisation, Paris 1920, σ. 197.

3. Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ C. Erhiceanu ἐν Biserica Ortodoxă Română, τόμ. XXIII, București 1899/1900, σσ. 126 - 138. Βλ. καὶ L. Popescu ἐν ἐφημ. Universul, ἔτ. 52, ἀριθ. 241, București 1935, σ. 4.

1754), μητροπολίτου Ούγγροβλαχίας¹. Τὰ διὰ τὸ ἔργον τοῦτο χρησιμοποιεθέντα τυπογραφικὰ στοιχεῖα εἶναι βραχύτερα ἀλλὰ παχύτερα ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ στοιχεῖα τῶν μέχρι τοῦδε τυπωθέντων βιβλίων. Ἡ ἀμοιβή τῶν τυπογράφων ἀνήρχετο μηνιαίως εἰς 2-3 τάλληρα, ἀλλ' οὔτοι ἐλάμβανον προσέτι πρόφικμα καὶ ξύλα πρὸς θέρμανσιν². Σημειωτέον πρὸς τούτους ὅτι τὸ τυπογραφεῖον ἐπὶ τοῦ Νεοφύτου Α' τοῦ Κρητὸς ἦτο ἐφωδιασμένον μὲ παντὸς εἶδους ἐργαλεῖα, ἀπαραίτητα διὰ τὴν τελειότεραν λειτουργίαν αὐτοῦ³.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων δύναται τις νὰ διακρίνη δύο βασικὰς χρονολογίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐλληνικῆς τυπογραφικῆς δράσεως τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ πρώτη εἶναι τὸ ἔτος 1690 διὰ τὸ τυπογραφεῖον τῆς αὐτόθι Μητροπόλεως, ἡ δὲ δευτέρα τὸ ἔτος 1716 διὰ τὸ τυπογραφεῖον τῶν Ἀγίων Πάντων ἢ Antim (Ἀνθίμου).

Ἀπὸ τοῦ 1749 μέχρι τοῦ 1767, ὅποτε ἀπαντῶμεν νέον τίτλον τῆς

1. Βλ. περιγραφὴν τοῦ ἔργου ἐν I.B.N.H. II, σσ. 57 - 60, ἀριθ. 223. Ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἐν λόγῳ μεταφράσεως Νεόφυτος ὁ Κρῆς λέγει (ἐν ρουμανικῇ γλώσσῃ) : «Αἱ ὀμιλίας ἢ αἱ διδασκαί τοῦ Μηνιάτη... μεταφράσθησαν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν καὶ δι' ἐξόδων μας ἐδόθησαν πρὸς τύπωσιν ἐν τῇ νέᾳ τυπογραφίᾳ τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν» (I.B.N.H. II, σ. 59). Ἡ μετάφρασις ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1742 καὶ ἔτι κατὰ τὸ 1700, ὡς ἔγραψεν ὁ Ἰ. Legrand. S. Salaville, *Œlle Méniatès et l'immaculée conception. Observations nouvelles à propos des diverses éditions des Διδαχαί, Échos d'Orient* 27, 1928, σ. 282, σημ. 1. Ὁ Κ. Δημαρᾶς, *Ἱστορ. τῆς Νεοελλ. Λογοτ.*, ἐκδ. 2α, σ. 112, ἀκολουθεῖ τὸν Legrand. Βασ. Λαοῦρδα, *Παρατηρήσεις στὶς «Διδαχὰς» τοῦ Ἁγίου Μηνιάτη. Πρακτικὰ Γ' Πανιωνίου Συνεδρίου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1969, σ. 51. Ἐν Βουκουρεστίῳ ἐπίσης ἐξεδόθησαν εὐλογία τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω Μητροπολίτου εἰς ρουμανικὴν μετάφρασιν. Λόγοι Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὑπὸ τὸν τίτλον : *Margăritare*, 1746. Ἡ κατὰ τὸ 1691 προγενεστέρα ἐκδοσις ἐγένετο ἐν Βυζαῦ κατὰ μετάφρασιν τῶν ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἀδελφῶν Σερμπάν καὶ Ράδου Γκρετσεάνου. Βλ. περὶ τῆς ρουμανικῆς μεταφράσεως τοῦ 1691 ἐν I.B.N.H., I, σσ. 315 - 321, ἀριθ. 91, περὶ δὲ τῆς μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως τοῦ 1746 I.B.N.H. II, σ. 98, ἀριθ. 248. Τοῦ αὐτοῦ ἔργου τοῦ Χρυσοστόμου ἐγένετο καὶ ἀραβικὴ μετάφρασις ὑπὸ τοῦ Ἀραβὸς Πατριάρχου Ἀθανασίου Δ', ἐκδοθεῖσα ἐν Χαλεπίῳ κατὰ τὸ 1707. Δευτέρα ἐκδοσις αὐτῆς ἐγένετο ἐν Βηρυττῷ κατὰ τὸ 1872 ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδριτοῦ Γαβριήλ Jibara. Dan Simonescu καὶ Emil Muracade, *Tipar româneșe pentru Arabi în secolul al XVIII -lea, în Cercetări Literare publicate de N. Cariojan, ἐτ. III, București 1939, σ. 3.**

2. C. Erbiceanu, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 134.

3. Αὐτόθι.

τυπογραφίας ἐπὶ τῶν δημοσιευμένων βιβλίων, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ ἐκδοτική παραγωγή ἐλληνικῶν βιβλίων δὲν εἶναι πλουσία.

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦ 1767 περιόδου ὁ φίλος Καθηγητῆς Dan Simonescu ἐπέστησε τὴν προσοχὴν μας εἰς τὰ ἐξῆς δύο σπανιώτατα ἔργα : α') «Σύνοψις εὐχῶν ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, συλλεγῆσα (sic) παρὰ τοῦ σφωωτάτου Γενναδίου Σχολαρίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἐτυπώθη ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῇ ἀφιερωθείσῃ παρὰ τοῦ... Ἰωάννου Γρηγορίου Γκίκα Βοεβόδα, τῇ ἀγιωτάτῃ Μητροπόλει Οὐγγροβλαχίας, ἐν Βουκουρεστίῳ. 1749. Παρὰ Στόικα πρεσβιτέρῳ (sic) τῷ Ἰακωβίτζῃ (sic) »¹. β') «Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Βησσαρίωνος, Ἀρχιεπισκόπου Μαρίαςσης τοῦ θαυματουργοῦ, Τυπωθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἀοιδίμου ἀθέντου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Βασσαράβα βοεβόδα, Καὶ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐξαντληθεῖσα. Τὰ νῦν δὲ εἰς τύπον ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ ... Ἰωάννου Σκαρλάτου Γκίκα Βοεβόδα. Δι' ἀναλωμάτων καὶ δαπάνης τοῦ πανιερωτάτου καὶ θεοπροβλήτου Μητροπολίτου... Φιλαρέτου Μιχαλίτζῃ Τοῦ ἐκ τῆς περιφήμου νήσου Ζακύνθου. Ἐπιμελείας, προτροπῆς τε, καὶ ἐπιστασίας τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος μεγάλου Σατράρη (sic) Κυρίου Ἰωάννου, ἀδελφοῦ τῆς αὐτοῦ πανιερότητος. Κόπου δὲ καὶ ἐπιδιορθώσεως Κωνσταντίνου Τριανταφυλλίδου, τοῦ ἐκ Ζαγοράς τοῦ σωτήρος. Ἐν τῇ κατὰ τὸ Βουκουρεστίον ἀγιωτάτῃ Μητροπόλει, ἔτει σωτηρίῳ ,αψνθ'. Παρὰ Γεωργίῳ Στοϊανοβίτζῃ τῷ Τυπογράφῳ»².

Γ' Η ΝΕΑ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΗΣ

Κατὰ τὸ ἔτος 1767 μεταβαλοῦσα τίτλον ἡ ἐλληνικὴ τυπογραφία φέρεται ὡς νεοσυσταθεῖσα ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς «Ὁρθοδόξου ὁμολογίας», τῆς ὁποίας ὁ πλήρης τίτλος ἔχει οὕτως : «Ὁρθόδοξος ὁμολογία τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας πάλαι μὲν προτυπωθεῖσα ἄλλοθι καὶ ἐν Πιερρονπόλει, νῦν δὲ μετατυπωθεῖσα ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ τοῦ μακαριωτάτου καὶ σφωωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων κυρίου Ἐφραίμ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ὀρθοδόξων. Διορθωθεῖσα δὲ παρὰ Γεωργίου Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν τῇ νεοσυστα-

1. I.B.N.H. II, σσ. 111 - 112, ἀριθ. 271. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 234, ἀριθ. 271. Βλ. καὶ C. Erbiceanu, Bibliografia greacă..., București 1903, σ. 97.

2. I.B.N.H. II, σσ. 147 - 148, ἀριθ. 316.

θείση τυπογραφία τοῦ ὀρθοδόξου Γένους τῶν Ρωμαίων, ἐν Βουκουρεστίῳ. "Ἐτει τῷ σωτηρίῳ ,αψξζ". Παρέχεσθαι δωρεάν ἐκ μέρους τοῦ Παναγίου Τάφου»¹.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος δημοσιεύεται ἡ «Διδασκαλία χριστιανικῆ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως... τῶν πρώτων τυπωθεῖσα διγλωττος, εἰς ἀπλὴν Ρωμαϊκὴν γλῶσσαν καὶ Τουρκικὴν. Ἐν τῇ νέᾳ Τυπογραφίᾳ τοῦ ὀρθοδόξου Γένους τῶν Ρωμαίων... ἐν Βουκουρεστίῳ. "Ἐτει ,αψξη"»².

Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἔργου ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἡ «νεοεργηθεῖσα ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογραφία τοῦ ὀρθοδόξου γένους τῶν Ρωμαίων» ἐγένετο τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἡγεμόνος Ἰω. Ἀλεξάνδρου Γκίκα, ἀρχιερατεύοντος τοῦ μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Γρηγορίου (1768)³. Ἡ ἐκτύπωσις ἀνετέθη εἰς τὸν λόγιον Γεώργιον Κωνσταντίνου, τὸ δ' ἔργον συνετάχθη εἰς τὰς δύο γλώσσας, ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν, ὑπὸ τοῦ ἱερομονάχου Παρθενίου Μεταξοπούλου, ὅστις μετεῖχε τῆς μεγάλης κοινότητος τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἀγίας Μαρίας Σουμελά⁴.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Πανάγιος Τάφος ἐπεδίωκε δραστηρίως τὴν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν τῆς χριστιανικῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀνατολήν, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ. Ὁ ἱερομόναχος Παρθένιος Μεταξόπουλος, ἀπευθυνόμενος ἰδίᾳ πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῆς Ἀσίας, λέγει ὅτι τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ χορηγίᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σκαρλάτου Γκίκα, ὅστις ἱδρυσεν χριστιανικὸν τυπογραφεῖον, κατορθώνει τώρα νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ πρὸς αὐτοὺς. Τὸ ἀνωτέρω τυπογραφεῖον, προσθέτει, ἦταί ἡ τυπογραφικὴ μηχανή, μετεκομίσθη εἰς Βουκουρέστιον ἐκ τῆς Γαλλίας ὑπὸ τοῦ λογίου Ἰωάννου Φαλῆ - Γεωργίου Κωνσταντίνου τοῦ Ἰωαννίτου «διὰ πολλοῦ κόπου, μεγάλοις ἐξόδοις καὶ μὲ τὸν πόθον τῆς ἐκτυπώσεως διαφόρων βιβλίων χρησίμων εἰς τοὺς ὀρθοδόξους». Γνωρί-

1. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 176, ἀρ. 354. Κατὰ τὸ 1942 ἔχομεν τὸ ἔργον: Ὀρθόδοξος Ὁμολογία. Mărturisirea Ortodoxă... editată de Pr. Niculae M. Popescu-Diac. Gheorghe I. Moisescu, București 1942. Κατὰ δὲ τὸ 1946 τὴν ἐξαιρετικὴν μελέτην τοῦ καθηγητοῦ Αἰ. Elian, Contribuția grecească la «Mărturisirea Ortodoxă», Balcania, τόμ. V, 1, București 1946, σσ. 79 - 138. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐν Μολδοβλαχίᾳ, Γεωργία καὶ Συρία (1690 - 1747), ΕΕΒΕ ΛΘ' - Μ', 1972 - 1973, σσ. 36 - 37.

2. I.B.N.H. II, σσ. 184 - 188, ἀριθ. 360.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 187 - 188.

4. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 185.

ζων δ' ὁ Μεταξόπουλος ὅτι πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων δὲν ἐγνώριζον τὴν ἑλληνικὴν, ἐσκέφθη ὅπως ἐκτυπώσῃ τὴν «Διδασκαλίαν Χριστιανικὴν» εἰς ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, ἑλληνικὴν καὶ τουρκικὴν, διὰ νὰ δύναται οἰοσδήποτε χριστιανὸς νὰ ἐννοῇ τὸ περιεχόμενον τῶν κανόνων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῶν μυστηρίων καὶ ὄλων τῶν ἄλλων βασικῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας¹.

Τῆς αὐτῆς περιόδου ἐκ τῆς ἀνεοσυσταθείσης τυπογραφίας» εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς: 1) «Ἐγχειρίδιον Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Περὶ τῆς κατ' ἐξοχὴν ὑπεροχῆς τῆς Ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ... Τυπωθὲν ἤδη δευτέρον ἐν τῇ Νεοσυσταθείσῃ (sic) Τυπογραφίᾳ... δαπάνῃ, Ἐφραίμ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων... ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἔτει, ἀφῆξ'»². Ἀς ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν σελ. 115 τοῦ ἔργου τούτου ἀναγινώσκόμεν τὴν σημείωσιν: «Διορθωθὲν παρὰ Γεωργίου Κωνσταντίνου», Ἀς σημειωθῆ ἐπίσης ὅτι ἡ πρώτη ἐκδοσις τούτου ἀναφέρεται ὅτι ἐγένετο ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1728³.

2) «Θεοδώρου Γραμματικῆς Εἰσαγωγῆς τῶν εἰς τέσσαρα εἰς τὸ τέταρτον, Ὑπόμνημα, ἐκ Πολλῶν συνεργασθὲν Ὑπὸ Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου πελοποννησίου, Καὶ νῦν πρῶτον Τύποις παρ' αὐτοῦ ἐκδοθὲν ἐπὶ τῆς Θεοστηρίκτου Αὔθεντείας τοῦ Ὑψηλοτάτου τε καὶ Θεοσεβεστάτου Ἡγεμόνος πάσης Οὐγκροβλαχίας, Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα Βοεβόδα ὦι, καὶ προσεφωνήθη. Κατὰ προτροπὴν τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σοφωτάτου Ἱεροσολύμων Κυρίου Ἐφραίμ. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Οὐγκροβλαχίας, Κυρίου Γρηγορίου. Ἐπιμελεία μὲν καὶ Διορθώσει τοῦ ἰδίου Ὑπομνηματιστοῦ, Δαπάνῃ δὲ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις Κυρίου Ἰακώβου Χίου τοῦ Μαυρογορδάτου. Ἐκ συνδρομῆς τῶν Φιλοχρίστων καὶ Φιλολόγων Ἀνδρῶν, τῶν τε ἐν Χίῳ καὶ τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐν τῇ Νεοσυργηθείσῃ Τυπογραφίᾳ. Ἐν Βουκουρεστίῳ, ἀφῆξ'»⁴.

Ὁ ἔραμιστὴς τῆς Εἰσαγωγῆς τῆς Γραμματικῆς τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης⁵, ὁ Πελοποννήσιος, ἀφιερῶι τὸ ἔργον

1. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 187.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 188 - 190, ἀριθ. 361.

3. Τὴν ἐκδοσιν ταύτην δὲν εἶδον. Ἀναφέρεται ὑπὸ Κ. Σάθα καὶ C. Erdi-seanu, εἰς τοὺς ὁποίους παραπέμπουν οἱ βιβλιογράφοι I.B.N.H., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 35, ἀριθ. 198.

4. I.B.N.H., ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 190 - 191, ἀρ. 362.

5. Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης ἀπέθανεν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1784. Ἡ

εἰς τὸν ἐν τῷ τίτλῳ ἀναφερόμενον ἡγεμόνα καὶ παραθέτει α) ἐπιστολὴν τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ Δημήτριου μετὰ χρονολογίαν «Νοέμβριος 1451», β) ἐπιστολὴν τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος πρὸς τὸν Μιχαὴλ Ἀποστόλην, γ) ἀπόσπασμα κριτικῶν παρατηρήσεων Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως ἐπὶ τοῦ Ὑπομνήματος τῆς Γραμματικῆς τοῦ συναρμισθέντος ὑπ' αὐτοῦ, δ) ἐπιστολὴν Νεοφύτου Καυσοκαλυβίτου πρὸς τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν (1758) καὶ ε) πρόλογον τοῦ Καυσοκαλυβίτου πρὸς τὸν ἀναγνώστην.

3) «Ἐκλογή τοῦ Ψαλτηρίου Παντός... Συλλεγεῖσα μὲν παρὰ Νεοφύτου Ἱεροδιακόνου τοῦ Πελοποννησίου Νῦν δὲ Πρῶτον Τύποις ἐκδοθεῖσα ἀνετέθη τῇ Παναχράντῳ τοῦ Θεοῦ Λόγου Μητρὶ, Ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας (sic) τοῦ Γαληνοτάτου Αὐθέντου πάσης Οὐγκροβλαχίας Κυρίου Ἰωάννου Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα Βοεβόδα Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Οὐγκροβλαχίας Κυρίου Γρηγορίου Παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Ἐλαχίστου Παρθενίου Σουμειώτου Τραπεζουντίου τοῦ Μεταξοπούλου ἐν τῇ κατὰ τὸ Βουκουρέστιον νέα Τυπογραφίᾳ. Ἔτει τῷ Σωτηρίῳ ,αψξθ'»¹.

4) «Ὁρθόδοξος Διδασκαλία Συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου καὶ Σοφωτάτου Πατριάρχου τῆς μεγάλης Πόλεως Ἀλεξανδρείας, Κυρίου Μελετίου τοῦ Πηγᾶ... Νῦν δὲ δεῦτερον τύποις ἐκδοθεῖσα ἐπὶ ... Γρηγορίου Ἀλεξάνδρου Γκίκα Βοεβόδα. Ἐπιμελεία καὶ δαπάνη τοῦ Μακαριωτάτου... Πατριάρχου Κυρίου Ἐφραίμ. Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τοῦ Πανιερωτάτου καὶ Λογιωτάτου Μητροπολίτου Κυρίου Γρηγορίου ἤδη ἀρχιερατεύοντος. Δι' ἐπιδιορθώσεως τοῦ πανοσιολογιωτάτου Πρωτοσυγκέλλου Καισαρίου. ,αψξθ' Παρὰ γρηγορίῳ Ἱερομονάχῳ Τύπῃ»².

5) «Ἡ θεία καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ἱεροῦ Χριστοφόρου, τῶν ἐν τῷ Μελαῖ ὄρει ἀκησάντων... Ἐν τῇ κατὰ τὸ Βουκουρέστιον νέα Τυπογραφίᾳ ἔτει σωτηρίῳ ,αψξθ'»³.

χρονολογία αὕτη τοῦ θανάτου του σημειοῦται ἐν τῷ ἡγεμονικῷ κώδικι ὑπ' ἀριθ. 12, φ. 169, διατηρουμένῳ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἐν Βουκουρεστίῳ. Βλ. τὴν περὶ τούτου κλουσίαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ρουμανικῇ βιβλιογραφίᾳ ὑπὸ D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. I, σσ. 115 - 116. Βλ. καὶ τὴν μελέτην τοῦ Ἀ. Ο. Θ. Φωξοπούλου, Ἐπετ. Καλαβρύτων (1971), Ἀθήναι, ἀνάτ. σσ. 1 - 10.

1. I.B.N.H. II, σσ. 193, ἀριθ. 368.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 193 - 194, ἀριθ. 369.

3. L. Petit, Bibliographie des acolouthies grecques, Bruxelles 1926, σ. 24. Ε. Legrand - L. Petit - H. Pernot, Bibliographie hellénique...

6) «*Συνταγμάτιον Νομικόν Περὶ εὐταξίας καὶ τοῦ καθήκοντος ἐκάστου τῶν κριτηρίων καὶ τῶν ὀφικίων τοῦ πριγκιπάτου τῆς βλαχίας τῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ πολιτικόν. Ὅδηγία τῆς εἰς τὸ ἐξῆς ἀποφάσεως τῶν ὡς τύπον ἤδη συλλεχθεισῶν ὑποθέσεων. Καὶ συμφωνία τῶν τοπικῶν ἐθίμων, τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν χρήσει γενομένων, μετὰ τῶν Βασιλικῶν διαταγῶν. Πρὸς ἀκριβῆ τοῦ δικαίου συντήρησιν, καὶ πρὸς τὸ τῶν πτωχῶν ἐκ παντὸς τρόπου ἀνεπηρέαστον. Φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ Εὐσεβεστάτου Σοφωτάτου καὶ Μεγαλοπρεπεστάτου Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψηλάντη Βοεβόδα, κατὰ τὸν ἑβδομον χρόνον τῆς Θεοφρουρήτου αὐτοῦ Αὔθεντείας Ἱεραρχούντος τοῦ Πανιερολογιωτάτου Μητροπολίτου Κυρίου Κυρίου Γρηγορίου, Νῦν τύποις πρώτον ἐκδοθὲν εἰς Ῥωμαϊκὴν καὶ πάτριον Γλώσσαν. Ἐν τῇ Τυπογραφίᾳ τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Οὐγγροβλαχίας. Ἐν ἔτει Σαυτηρίῳ ἀπὸ. Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον»¹.*

Ὁ συντάκτης τοῦ ἔργου προσπαθεῖ νὰ ἐκφράζεται κατὰ τὸν σαφέστερον δυνατὸν τρόπον. Καὶ τὸ ἐπιτυγχάνει γράφων εἰς τὴν ἀπλῆν ἑλληνικὴν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1780), ἀνάμεικτον ὁμῶς ἐκ ρουμανικῶν, τουρκικῶν καὶ ἰταλικῶν ἐκφράσεων.

Ὡς γνωστὸν, ἡ ἑλληνικὴ νομοθεσία ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν τῆς ρουμανικῆς νομοθεσίας. Ὁ «*Νομικὸς Κώδιξ*» τοῦ ἡγεμόνος Βασιλείου Λούπου ἐν Μολδαβίᾳ (ρουμανιστὶ *Pravilă*) ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ 1646 ὑπὸ διδασκάλων καὶ φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐξήγαγον ἐξ ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν βιβλίων πάντας τοὺς προσφορωτέρους κανόνες καὶ τὰς καλυτέρας ὁδηγίας τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν καὶ ἁγίων αὐτοκρατόρων². Ἡ «*Ἀποκατάστασις ἢ διόρθωσις τοῦ νόμου*» (ρουμανιστὶ *Indreptarea legii*) τοῦ ἡγεμόνος *Ματθαίου Μπασσαράμπα* (Bassarab) μετεφράσθη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ρουμανικὴν ὑπὸ τοῦ ἐξελληνισθέντος μοναχοῦ

au XVIIIe s., τόμ. II, Paris 1928, σσ. 98 - 99. I.B.N.H.D.S. IV, σσ. 88 - 89, ἀριθ. 149.

1. Μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἠσχολήθη εἰδικῶς καὶ λίαν διεξοδικῶς ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁ Παναζέπος, Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1936, σσ. α' - ι' καὶ 1 - 267.

2. *Pravile Impărațesci, Iași 1646*, ἐν I.B.N.H. I, σσ. 156 - 158, ἀριθ. 50. Ὁ Κώδιξ οὗτος τοῦ Βασιλείου Λούπου (V. Lupu) ἐσχηματίσθη τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ ὑπὸ Μελεσιου Συρίγου, κατόπιν δ' ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μετεφράσθη εἰς τὴν ρουμανικὴν ὑπὸ τοῦ λογοθέτου Εὐσταθίου, ἀνεδημοσιεύθη δ' ὑπὸ G. h. Sion, *Carte românească de învâțatură de la Pravilele Impărațesci...*, Botoșani 1875. (I.B.N.H. I, σσ. 165 - 170, ἀριθ. 54) καὶ I. M. Bujorșanu, *Collecțiune de Legturile României vechi și ale noui*, τόμ. III, 3, București 1885.

Δανιήλ Andrean, τοῦ ἐκ Πανονίας, καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν Τεργκόβιστε τὸ ἔτος 1652 (I.B.N.H. I, σσ. 190 καὶ ἐξ.), τῇ βοήθειά τοῦ Ἰγνατίου Πετρίτση¹ καὶ τοῦ Παΐσιου Λιγαρίδη², διδασκάλων ἀρίστων, ἐκ Χίου ἀμφοτέρων καταγομένων. Αἱ σπουδαιότεραι νομοθετικαὶ ἐργασίαι τῆς Φαναριωτικῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐποχῆς εἶναι τὸ «Συνταγμάτιον» τοῦ Ὑψηλάντη (1780), ὁ «Κώδιξ» τοῦ Καλλιμάχη (1816)³ καὶ ἡ «Νομοθεσία» τοῦ Καρατζᾶ (1818)⁴ ἐκδοθεῖσα ἑλληνιστὶ μὲν ἐν Βιέννῃ, ρουμανιστὶ δ' ἐν Βουκουρεστίῳ. Τὰ ἔργα ταῦτα συνετέθησαν μὲ βᾶσιν τὸ βυζαντινὸν δίκαιον καὶ ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ⁵.

1. Ὁ Ἰγνάτιος Πετρίτσης ἐπηγγεिलाτο τὸν διδάσκαλον ἐν Τεργκόβιστε τῆς Βλαχίας κατὰ τὸ 1648, ὃν συνάμα καὶ διορθωτὴς τοῦ ἐκεῖ τυπογραφείου. Οὗτος, ὡς γνωστὸν, ἀπεμιμήθη στίχους τοῦ Σταυρινοῦ εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Διγενῆ, τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σ π. Λάμπρου, ἐν Collection de romans grecs, Paris 1880, σσ. 236 - 237. Ὁ Πετρίτσης ἀφῆκε πολλὰ χειρόγραφα πρωτοτύπων ἔργων αὐτοῦ καὶ μεταφράσεων. Βλ. S p. L a m b r o s, Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos, Cambridge 1895 - 1900, εἰς τοὺς πίνακας ὀνομάτων καὶ πραγμάτων. S p y r i d o n a n d S o p h r o n i o s E u s t r a t i a d e s, Catalogue of the greek manuscripts in the library of the Laura on Mount Athos, Cambridge 1925, ἐν πίναξιν ὀνομάτων. E u s t r a t i a d e s a n d A r c a d i o s, Catalogue of the greek manuscripts in the library of the monastery of Vatopedi on Mount Athos, Cambridge 1924, ἀριθ. 453, 14 καὶ 212, 7. Ἄ. Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. Α', Πετροῦπολις 1891, ἐν πίναξιν ὀνομάτων. É. L e g r a n d, Bibliothèque grecque vulgaire, τόμ. VI, Paris 1902, σσ. XI - XII. Ἄ. Π α π α δ ο π ο ῦ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Συμπλήρωμα, τόμ. II', ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 158, ἀριθ. 50. D. R u s s o, Studii istorice greco-române, τόμ. I, Bucuresți 1939, σσ. 137 - 138. Ἡ Indreptarea legii ἀναδημοσιεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1871 καὶ 1885 ὑπὸ I. M. B u j o r e a n u.

2. M. I o r g a, Istoria Literaturii românești, τόμ. II², σ. 36.

3. Ὁ «Κώδιξ πολιτικὸς τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Μολδαβίας» ἐξεδόθη ἐν Ἰασίῳ. Βλ. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 164 - 176, ἀριθ. 927. Βλ. καὶ IV, σ. 302.

4. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 225 - 227, ἀρ. 983 καὶ σσ. 271 - 276, ἀρ. 1000, τόμ. IV, σ. 304. Βλ. καὶ C. C. G i u r e s c u, Loginirea lui Caragea, un anteproiect necunoscut, ἐν Buletinul Comisiei Istorice a României, 3, Bucuresți 1924 (ἀνάτυπον παρ' ἐμοί). Νέα κριτικὴ ἔκδοσις τῆς «Νομοθεσίας» ἐγένετο ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1955 ὑπὸ συνεργείου ἐπιστημόνων κατ' ἐντολὴν τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ νέα αὕτη ἔκδοσις πλὴν τῆς Εἰσαγωγῆς, σσ. III - XXVI, περιλαμβάνει τὸ τε ρουμανικὸν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον αὐτῆς. Βλ. N. C a m a r i a n o, Despre noua ediție critică a legiului Caragea, ἐν Studii, Revistă de istorie 1, Bucuresți 1957, anul X, σσ. 179 - 191.

5. Κατὰ τὸ 1959 εἶδεν ἐν Ἀθήναις τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ἑτερον νομικὸν

Τρία ἔτη μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ «Συνταγματίου» ἐξετυπώθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν «Μέγα Ἀλφαβητάριον» (1783)¹, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκουμεν τὴν σημειώσιν: «Ἐσυστήθη ἡ Νέα Τυπογραφία αὕτη (sic) τοῦ Ὁρθοδόξου Γένους τῶν Ῥωμαίων ὑπὸ τὴν Ἐκλαμπρον Ἀδθεντικὴν προστασίαν καὶ Ἡγεμονικὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Ὑψηλοτάτου καὶ Εὐσεβεστάτου ἡμῶν Αὐθέντου [Νικολάου Κωνσταντίνου Καρατζῆ]. Συνδρομῇ καὶ κηδεμονίᾳ τοῦ Πανιερωτάτου Ἁγίου Οὐγγροβλαχίας [Κυρίου Γρηγορίου] διὰ νὰ τυπῶντε (sic) ἐλευθέρως, κάθε βιβλίον χρήσιμον εἰς τοὺς σπουδαίους, εἰς τὰ σχολεῖα, καὶ εἰς τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τοῦ ἡμετέρου γένου[ς]»².

Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης τοῦ «Μεγάλου Ἀλφαβηταρίου» καταφαίνεται ὅτι ἡ Νέα ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικὴ τυπογραφία ὑπέστη ἀνακαινίσεις. Τὴν τυπογραφικὴν ἐργασίαν ἐξετέλουν οἱ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Ἰωάννης Λαζάρου, οἱ ἐξ Ἰωαννίνων, γνωστοὶ ἄλλως τε ἀπὸ τὸ βιβλιομπόριον καὶ τὴν τυπογραφίαν ἤδη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1776, ὅταν ἐπετύγχανον ἐκ μέρους τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου τὴν ἀδειαν τῆς ἰδρύσεως δύο ἐργοστασίων χαρτοποιίας, τοῦ ἐνὸς ἐγκατασταθέντος παρὰ τὸν Λεούταν, ποταμὸν τοῦ νομοῦ Ραχονα, καὶ τοῦ ἄλλου παρὰ τὴν Κολεντίναν τοῦ νομοῦ Πφοη³.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνωτέρω Ἡπειρωτῶν ὡς τυπογράφων ἀπαντῶσιν οὐ μόνον εἰς βιβλία ἐκκλησιαστικά, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ εἰς βιβλία μὲ ἐπιστημονικὸν περιεχόμενον, ὡς εἶναι π.χ. αἱ τοῦ Ἰωσήπου Μοισιόδακος «Σημειώσεις Φυσιολογικαί, Αἵτινες εὐθύνονται Πανποκλιτικῶς πρὸς τὸν Ὑψηλότατον, Γαληνότατον καὶ Φιλομουσότατον Αὐθέντην καὶ Ἡγεμόνα πάσης Οὐγγροβλαχίας Κύριον Κύριον Ἰωάννην Μιχαήλον Κωνσταντίνου Σουτζον Βοεβόδαν. Λόγῳ ἀπλῶς Δοκιμίων. Ἐν τῇ νέᾳ τυπογραφίᾳ τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐν ἔτει 1784. Παρὰ Νικολάῳ καὶ Ἰωάννῃ Λαζάρου»⁴.

Ἔργον τῆς Φαναριωτικῆς ἐποχῆς ὑπὸ τοῦ Π. Ζέπου. Πρόκειται διὰ τὸ «Νομικὸν Πρόχειρον» τοῦ Μιχ. Φωτεινοπούλου συνταχθέν ἑλληνιστὶ ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ 1765, ἐκδοθὲν δ' ἐκ χειρογράφου κώδικος τοῦ κρατικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἰαίου. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ὁ πρῶτος χρονολογικῶς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ὡς ἀνω φαναριωτικῶν κωδίκων τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ. Βιβλιοκρισίαν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἐδημοσίευσεν ἐν Λαογραφίᾳ ΙΖ', 1957/1958, σσ. 676 - 678.

1. I.B.N.H. II, σσ. 282 - 283, ἀρ. 484.

2. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 283.

3. V. Urochia, Istoria Scolelor, τόμ. I, Bucurasci 1892, σ. 44.

4. I.B.N.H. II, σ. 300, ἀριθ. 482.

Οἱ δύο οὗτοι τυπογράφοι εἶχον φέρει ἐκ Γαλλίας στοιχεῖα ἑλληνικὰ ὄλων τῶν μεγεθῶν, πολλὰ τυπογραφικὰ κοσμήματα καὶ ποικιλίαν ἀριθμῶν, ἀραβικῶν τε καὶ ἑλληνικῶν. Ἀναδιφῶν τις τὸ ὡς ἄνω «Μέγα Ἀλφαβητάριον» αὐτῶν σχηματίζει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὐρίσκεται ἐνώπιον ἐνὸς τυπογραφικοῦ δειγματολογίου, ἐνθα ἀπαντῶσιν ὅλα τὰ εἶδη καὶ τὰ μεγέθη τῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου καὶ τῶν σημείων στίξεως, μὲ ἄλλας λέξεις ὄλων τὸ τυπογραφικὸν ὕλικόν δι' ἐν πολυτελές ἐγχειρίδιον ὄχι ὀλίγον χρήσιμον καὶ ὑπὸ ἐποψίν διδακτικὴν¹. «Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀδελφῶν Λαζάρου, λέγει ὁ Dan Simonescu, παρουσιάζουν τὴν πλέον ἐξελικμένην μορφήν μεταξὺ τῶν ἐντύπων τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν Ρουμανίᾳ ἑλληνικοῦ βιβλίου»². Φαίνεται ὅτι μετὰ τινὰ ἔτη ἡ τυπογραφία τῶν Ἰωαννιτῶν ἀδελφῶν Λαζάρου παρεδόθη εἰς ἄλλους, διότι αὐτοὺς τοὺς εὐρίσκομεν κατὰ τὸ 1789 ἀφιερῶντας εἰς τὸν ἡγεμόνα Νικόλαον Πέτρου Μαυρογένην βιβλία τυπωθέντα εἰς τὸ τυπογραφεῖον τὸ ἐγκατασταθὲν εἰς τὸν ἡγεμονικὸν οἶκον παρὰ τὴν βρύσιν τοῦ Μαυρογένους ἢ ὡς λέγεται εἰς τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων «Κατὰ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν τοῦ Τζεσμῆ». Πρόκειται περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ ἔργου τοῦ στρατηγοῦ B a u e r, «Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie, avec un prospectus d'un Atlas géographique et militaire de la dernière guerre entre la Russie et la Porte Ottomane, publiés par Monsieur de B***. A. Francfort et Leipsie, chez Henry-Louis Brœnner, 1778»³. Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις αὐτοῦ φέρει τὸν τίτλον : «Περιγραφή τῆς Βλαχίας περιέχουσα τὴν θέσιν αὐτῆς . . . νῦν πρῶτον μεταφρασθεῖσα ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον καὶ τυπωθεῖσα ἐν τῇ κατὰ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν τοῦ Τζεσμῆ Τυπογραφίᾳ ἐπὶ τῆς πανεκλάμπρου καὶ θεοστηρίκτου ἡγεμονίας τοῦ θεοσεβεστάτου. «Ἰωάννου Νικολάου Πέτρου Μαυρογένη Βοεβόδα. Καὶ ἀφιερωθεῖσα τῇ θεοστηρίκτῳ αὐτοῦ ὀψηλότητι. Παρὰ Νικολάῳ Λαζάρου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1789, Ἰουνίου 17. Παρὰ Δημητρίῳ Τυπογράφῳ»⁴.

Ἐπίσης κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τυπογραφείου ἐξεδόθη ἡ «Συνοπτικὴ περίληψις τῶν ἡρωικῶν κατορθωμάτων τοῦ . . . Ἰω. Νι-

1. D. Simonescu, Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678 - 1830), București 1935, σ. 15.

2. D. Simonescu, ἐνθ' ἄνωτ.

3. Εἰς 8ον, σελίδες 236.

4. I.B.N.H. II, σσ. 332 - 333, ἀριθ. 531.

κολάου Πέτρου Μαυρογένη Βοεβόδα Συντεθείσα παρὰ τοῦ... ἄρχοντας μεγάλου Καμινάρη Κυρίου Μανολάκη τοῦ περσιάνου... ἐν τῇ νεοσυσταθείσῃ Τυπογραφίᾳ δι' Ἀθηνῶντικῆς ὑπερασπίσεως κατὰ τὴν Ζωοδόχον πηγὴν τοῦ τζεσμέ, τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ. Παρὰ Νικολάου καὶ Ἰωάννη Λαζάρου τῶν ἐξ Ἰωαννίνων καὶ παρ' αὐτῶν μετὰ δουλικῆς ὑποκλίσεως προσφωνηθέντες τῇ αὐτοῦ μεγαλοπρεπεστάτῃ Ὑψηλότητι. Ἐν ἔτει Σωτηρίῳ, 1789 ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ. Παρὰ Δημητρίῳ Τυπογράφῳ¹.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ ἔργου τούτου φράσις: «ἐν τῇ νεοσυσταθείσῃ Τυπογραφίᾳ... κατὰ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν τοῦ τζεσμέ», ὡς καὶ ἡ μνεία εἰς τὰ δύο ὡς ἄνω βιβλία τοῦ Δημητρίου τυπογράφου, ἀγνώστου ἄλλοθεν.

Πρόσδον εἰς τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογραφικὴν τέχνην, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ἐσημείωσεν ἡ κατὰ τὸ 1803 ἐκδοσις τοῦ «Κυριακοδρομίου» τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη². Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ἐν Μόσχᾳ. Γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ κατὰ τὸ 1816 ἐκδοσις αὐτοῦ ἐν Ἰασίῳ, ὡς καὶ ἄλλαι ἐν Ἀθήναις, Ἐνετίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ³.

Ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκδόσεων, ὡς καὶ ἐξ ἄλλων ἑλληνικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα εὐρέως ἐκυκλοφορήθησαν ὡς χειρόγραφα (πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἀπόκεινται εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης

1. Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 333 - 334, ἀρ. 532.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 447, ἀριθ. 664.

3. Τὸ «Κυριακοδρομίου» τοῦ Θεοτόκη μεταφράσθη ρουμανιστὶ ὑπὸ Γεροντίου καὶ Γρηγορίου τοῦ μέλλοντος Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας, κατ' ἐντολὴν τοῦ Οὐγγροβλαχίας Δοσιθέου καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ ἔτος 1801, ἤτοι δύο ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸ πρωτότυπον (I.B.N.H. II, σσ. 422 - 425, ἀριθ. 632). Ἐπίσης ἐξεδόθη ἐν τῇ ἐν Μολδαβίᾳ μοναστηρίῳ Neamtzu κατὰ τὸ 1811. Ἐν τῷ προλόγῳ ὁ μητροπολίτης Μολδαβίας Βενιαμὴν Κωστάκε προσομοιάζει τὸν Νικηφόρον Θεοτόκην ὡς πλοῖον ὑπερφορτωμένον ἐξ ἀδαμάντων καὶ πολυτίμων λίθων καὶ ὡς ἀστὸν ἐπιτάμενον εἰς τὰ ὕψη τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Βλ. τὸν ἀκαδημοσιευθέντα πρόλογον τῆς ρουμανικῆς μεταφράσεως τοῦ «Κυριακοδρομίου» ἐν I.B.N.H.D.S. III, σ. 37. Ὁλόκληρος ὁ Πρόλογος σσ. 31 - 41. Περὶ δὲ τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη βλ. κυρίως Ἀλεξάνδρου Στούρτζα, Ἀναμνήσεις καὶ εἰκόνες, Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ Νικηφόρος Θεοτόκης, μετάφρ. ἐκ τῆς γαλλικῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου Σούτσου, Ἀθήναι 1858. Γ. Ζαβίρα, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 490 - 494. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, σσ. 583 - 585. Κ. Δουβουνιώτου, Νικηφόρος Θεοτόκης, Ἱερουσαλὴμ 1913. N. Iorga, Nichifor Theotochis și Moldova, ἐν Revista Istorică VII, București 1924, σσ. 67 - 70. Alex. Lăpedatu, Manuscrisela dela Biserici și Râșca, București 1906, σ. 67.

τῆς Ρουμανικῆς Ἀκαδημίας), ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 18ου αἰ. ἐδημιουργήθη ἰσχυρὸν νεωτεριστικὸν ρεῦμα εἰς τὰ Πριγκιπάτα τῆς Μολδοβλαχίας τῇ ἐπιδράσει τῶν ἐκ τῆς Δύσεως ἰδεῶν, ἰδίᾳ δ' ἐκ τῆς Γαλλίας ¹.

Τὸ ἐλληνικὸν βιβλίον παύει πλέον νὰ ἔχη αὐστηρῶς θρησκευτικὸν χαρακτῆρα· τὰ λειτουργικὰ καὶ δογματικὰ ἔργα, πολυάριθμα ἕως τότε, ἐλαττοῦνται διὰ τὴν ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ τὸ μὴ θρησκευτικὸν ἐλληνικὸν βιβλίον, τὸ εἰς γλῶσσαν ἀπλήν καὶ ἀπὸ ὅλους ἀντιληπτὴν γεγραμμένον. Βιβλία, ὅπως αἱ «Σημειώσεις Φυσιολογικαί» Ἰωσήπου τοῦ Μοισιόδακος, ὁ «Λόγος κατὰ νικοτιανῆς» τοῦ Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἐκτυπωθεὶς ἐν Ἰασίῳ κατὰ τὸ 1786, ἡ «Περιγραφή τῆς Βλαχίας», ἦτοι ἡ μετάφρασις τῶν γαλλιστὶ γραφεισῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν ἀναμνήσεων τοῦ στρατηγοῦ Μπάουερ, ἡ «Συνοπτικὴ περίληψις τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τοῦ Νικολάου Πέτρου Μαυρογένη», περιέχουσα καὶ συλλογὴν ἐγκωμιαστικῶν ποιημάτων, ἀφιερωμένων εἰς τὸν ἡγεμόνα, γραφέντων δ' ὑπὸ λογίων, ὡς ὁ Μανολάκης Περσιανός, ὁ ἐπίσκοπος Ρίμνικ Φιλάρετος, ὁ Ἀλέξανδρος Κάλφογλους καὶ οἱ Γεώργιος καὶ Σκαρλάτος Σιλατινεάνου μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐγκωμιασθοῦν τὰ ἔργα τοῦ Μαυρογένους, πάντα ταῦτα δεικνύουν τὸ πνεῦμα τοῦ ἐξευρωπαϊσμοῦ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ, τὸ ὁποῖον ἀπέβη ὅλως διάφορον τοῦ πνεύματος τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ δογματικῶν ἔργων ².

Τὸν Αὐγούστου - Νοέμβριον τοῦ 1817 συμπληροῦνται αἱ διατυπώσεις διὰ τὸ ἀνοιγμὰ ἐνὸς νέου τυπογραφείου μὲ μεγαλυτέρας ἀπαιτήσεις καὶ σοβαρωτέρας ὑποχρεώσεις ἐκ μέρους τῶν ἰδιοκτητῶν ἐνώπιον τοῦ διβανίου (συμβουλευτικοῦ σώματος τοῦ Ἡγεμόνος) καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν διαφωτισμὸν τοῦ κοινοῦ ³. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔπρεπε νὰ ὑποβληθοῦν εἰς λογοκρισίαν εἰς τὸν

1. Nestor Camariano, *Influența franceză în Principatele Române prin filirea neogreacă*, ἐν *Revistă Fundațiilor Regale*, anul IX, 1 Februarie, București 1942, σσ. 397 - 408.

2. Αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικαὶ ἐκδόσεις συνεχίζονται βεβαίως πάντοτε, ἀλλὰ δὲν εἶναι πλέον μοναδικαί. Παρ' αὐτάς ἐκδίδονται καὶ ἄλλα βιβλία ποικίλου περιεχομένου. D. Simonescu, *Τὸ ἐλληνικὸν βιβλίον εἰς τὴν Ρουμανίαν*, ἐφημ. «Νέα Ἑλλάς», ἀριθ. 24, σ. 2, Βουκουρέστιον 15 Ἀπριλίου 1945. Τὸ ἄρθρον αὐτὸ εἶναι ἡ ἐλληνικὴ μετάφρασις τοῦ *Le livre grec en Roumanie* τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, δημοσιευθέντος ἐν *Balkanica VII*, 2, Bucarest 1944, σσ. 447 - 464. Βλ. σ. 457 τοῦ εἰς τὴν γαλλικὴν ἄρθρου τούτου.

3. D. Simonescu, *Din activitatea tipografică...*, σ. 16.

Μητροπολίτην, ἀπηγορεύετο δ' ἡ ἐκτύπωσις ἑφημερίδων μὲ πολιτικὸν περιεχόμενον. Οἱ ἔφοροι τῆς νέας ἐπὶ ἡγεμόνος Γ. Καρατζᾶ τυπογραφίας, ἦτοι ὁ ἰατρός Κωνσταντῖνος Καρακάσσης, ἐκ Σιατίστης τῆς Μακεδονίας καταγόμενος¹, ὁ στόλνικος² Răducanu Clinceanu καὶ ὁ σλουτζάρης³ Θεόδωρος Topliceanu, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα Καρατζᾶν τὴν ἀδειαν νὰ ἰδρῦσουν τυπογραφεῖον μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐφοδιάσουν τοῦτο ἐπαρκῶς μὲ ἑλληνικὰ καὶ Κυριλλικὰ στοιχεῖα, ἱκανοποιῶντα τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συγγραφέων, οἵτινες δὲν θὰ ἦσαν πλέον ἠναγκασμένοι νὰ καταφεύγουν εἰς τὴν Βούδαν καὶ τὴν Βιέννην πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν ἑαυτῶν συγγραμμάτων⁴. Ἐκτὸς τούτου τὸ τυπογραφεῖον θὰ ἐγκαθίστατο εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἡγεμόνος παρὰ τὴν «Πηγὴν Μαυρογένους» μὲ ἐτήσιον ἐνοίκιον ἑκατὸν ταλλήρων, ἅτινα θὰ ἐδίδοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, Ἡ αἰτήσις ἐνεκρίθη δι' εἴκοσιν ἔτη μὲ τὸ μονοπώλιον εἰς ὅλην τὴν χώραν.

Ἐκτὸς τοῦ τυπογραφείου τούτου καὶ τῶν τυπογραφείων τῆς Μητροπόλεως Βουκουρεστίου καὶ Ρίμνικ οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ λειτουργήσῃ εἰς τὴν χώραν. Ὡς ἀντιστάθμισμα δὲ τοῦ μονοπωλίου τούτου θὰ ἐδίδοντο εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων δωρεὰν φυλλάδια, ὡς καὶ ἄλλα μικρὰ εἰς μέγεθος βιβλία, 5% ἐκ τῶν κερδῶν πωλήσεως τῶν βιβλίων εἰς τὸ νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἔφερε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα «Φιλανθρωπία» καὶ ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω ἰατροφιλοσόφου Κωνσταντῖνου Καρακάσσης, καὶ θὰ ὑπῆρχε φροντίς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ὑδραγωγείων τῆς πόλεως τοῦ Βουκουρεστίου. Κατὰ τὴν ἔγκρισιν τῆς αἰτήσεως ἐτέθησαν ἀκόμη ὑπὸ τοῦ διβανίου οἱ ἑξῆς ὅροι: α) ὁ Μητροπολίτης νὰ δικαιούται νὰ ἔχῃ ἀνοικτὸν τὸ τυπογραφεῖον, β) νὰ ἐλέγχῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, γ) τὸ νέον τυπογραφεῖον νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκτυπώσεως βιβλίων φιλολογικῶν, ἐλεγχομένων ὑπὸ τοῦ μεγάλου ποστελνίκου⁵ (θαλαμηπόλου τῶν ἀνακτόρων ἢ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν).

1. Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ἰ δ ο υ, Περὶ τῶν ἐκ Σιατίστης ἰατροφιλοσόφων Δημητρίου καὶ Κωνσταντῖνου Λουκᾶ ἢ Καρακάσσης καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Odo-bescu, Γέρας Ἄντ. Κεραμοπούλλου, Ἀθήναι 1958, σσ. 212 - 216. Βλ. καὶ G. Ionescu - Gion, Portrete istorice, București 1894, σσ. 25 - 45.

2. Τίτλος ἀξιώματος σημαίνοντος τὸν κρεοδαίτην τοῦ ἡγεμόνος.

3. Τίτλος ἀξιώματος σημαίνοντος τὸν ἱπποκόμον ἢ τὸν ἐπιμελητάρχη.

4. Βλ. Lumina Popescu, Prima tipografie particulară pentru limba română dela cișmeaua lui Mavrogheni, întemeiată în 1817, de doctorul Const. Caracas, stolnicul Raducanu Clinceanu și slugerul Dumitrachi Topliceanu, ἑφημ. Universal, ἔτ. 52, ἀριθ. 232, București 1935, σ. 9.

5. V. A. Urechia, Istoria Românilor, τόμ. X, partea A, Bucu-

Ἐκτὸς τῆς κατὰ τὸ 1818 ρουμανιστὶ δημοσιευθείσης «Νομοθεσίας» τοῦ Καρατζᾶ¹ ἐν τῷ ὡς ἄνω τυπογραφείῳ ἐξετυπώθη κατὰ τὸ 1820 ρουμανιστὶ ἐν Ψαλτήριον², τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ὑπόδειγμα ἀρίστης τυπογραφικῆς τέχνης³. Ἄλλ' ἐν τῇ «νέᾳ τυπογραφίᾳ» ἐκδίδονται καὶ ἄλλα βιβλία μὲ περιεχόμενον διδακτικὸν καὶ λογοτεχνικόν. Οὕτω σπουδαιότητα εἶναι ἢ εἰς δύο τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἔργου : «Συλλογὴ διαφόρων τραγωδιῶν»⁴, ἦτοι ὁ Βροῦτος καὶ ἡ Μερόπη τοῦ Voltaire, ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Ὀρέστης τοῦ Alfieri⁵. Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς : 1) «Ἡθικαὶ φαντασίαι τοῦ ἐν Ἱερουσὴν ἐλλογίμου διδασκάλου κυρίου Πολυζῶη Κοντοῦ⁶, ἐπὶ τῆς κατὰ Ἰλοέστιον διατριβῆς αὐτοῦ, προσφωνηθεῖσα τῷ Πανιερωτάτῳ καὶ Θεοπροβλήτῳ Ἁγίῳ Μητροπολίτῃ Οὐγγροβλαχίας κυρίῳ κυρίῳ Διονυσίῳ. Ἐκ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ νεοσυστάτου Τυπογραφείου 1820»⁷. 2) Τοῦ J. J. Barthélemy «Τὰ κατὰ Χαρίτω καὶ

reși 1900, σσ. 427 - 428. Τὸ χρυσόβουλλον περὶ τῆς νέας τυπογραφίας Βουκουρεστίου μὲ ἡμερομηνίαν 3 Νοεμβρίου 1817 ἐδημοσιεύθη αὐτόθι, σσ. 428 - 432.

1. Περὶ ταύτης βλ. ἄνωτέρω.

2. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 342 - 345, ἀρ. 1083.

3. D. Simonescu, Din activitatea tipografică a Bucureștilor..., σ. 17. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1820 ἐξεδόθη ἐν τῷ αὐτῷ τυπογραφείῳ «Τὸ Ψαλτήριον τοῦ Δαβίδ. Ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἀθηνῶντινου συνεπιτηθέν, καὶ ἐκ τῆς λατινίδος εἰς τὴν ἑλληνίδα μεταγλωττισθὲν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἱεράρχου Ἐδερνίου τοῦ Βουλγάρου...». I.B.N.H.D.S., ἐνθ' ἄνωτ., σ. 362, ἀριθ. 1098.

4. Περὶ τούτων βλ. A. Camariano, Le théâtre grec à Bucarest au début du XIXe s., Balcania, τόμ. VI, Bucarest 1943, σσ. 410 - 416. Τῆς αὐτῆς, Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română, Bucaresti 1946, σσ. 110 κέξ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ ἑλληνικὸν θέατρον καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλιτου Κωνσταντίνου Κυριακοῦ - Ἀριστία, Ἀρχεῖον τοῦ Ὁρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Ἐθναροῦ, τόμ. 19, Ἀθήναι 1954, σσ. 178 κέξ.

5. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 348 - 351, ἀριθ. 1087.

6. Ὁ Πολυζῶης Κοντός, περὶ τοῦ ὁποῖου ἀπικριβωμένα βιογραφικὰ καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα δημοσιεύει ἡ A. Camariano ἐν Spiritul revoluționar francez..., σσ. 41 - 43, σημ. 5, ἔγραψε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ βιβλία διδακτικά, χρησιμοποιοθέντα ἐπὶ πολλῶν χρόνων εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Μολδοβλαχίας, τινὰ τῶν ὁποίων μετεφράσθησαν καὶ ρουμανιστὶ, ὡς π.χ. *Invățăturii de multe științe*, trad. de N. Greceanul, Sibiu 1811. Βλ. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 41 - 45, ἀρ. 791. Ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν πρότυπον τοῦ ἔργου τούτου ἐδιδάχθη καὶ ὁ Ion Eliade Rădulescu, ὡς ὁ ἴδιος λέγει ἐν *Curierul de ambo sexe*, ἐκδ. 2^a, București 1862, σ. 120.

7. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 356 - 357, ἀριθ. 1093. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 198, ἀριθ. 1236.

Πολύδωρον, *Μυθιστορία. Παραφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ εἰς τὴν ἡμέτεραν ἀπλὴν διάλεκτον παρὰ τινος φιλογενοῦς Βυζαντίου. Ἐκ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ νεοσυστάτου Τυπογραφείου κατὰ τοὺς 1820*»¹. 3) «*Συλλογὴ Αἰσωπειῶν Μύθων, μεταφρασθέντων εἰς τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπροστέθησαν καὶ τινε καθήκοντα τῶν παιδων ὑπὸ Θ. Δ. Ἐν Βουκουρεστίῳ 1821*»². Πρόκειται περὶ ἐξαιρετικοῦ ὑπὸ ἔποψιν καλαισθησίας καὶ τέχνης βιβλίου, ἐκτυπωθέντος ἐν Βουκουρεστίῳ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκυκλοφορήθησαν αὐτόθι καὶ αἱ ἐν Ἰασίῳ καὶ Τεργκόβιστε ἐκτυπωθεῖσαι προκηρύξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου³.

Εἶναι ἀληθές ὅτι καὶ μετὰ τὸ 1821 ἡ αὐτὴ ἐν Βουκουρεστίῳ τυπογραφία συνέχισε μέχρι καὶ τοῦ 1829 ἐκτυπώνουσα διαφόρου περιεχομένου βιβλία καὶ δὴ διδακτικοῦ, ὡς εἶναι α) ἡ τρίτη κατὰ τὸ 1823 ἔκδοσις τοῦ ἔργου «*Παιδαγωγία νέα εὐμέθοδος*» τοῦ Ἰωάννου Κοκκῶνος (!) τοῦ ἐκ Σμύρνης, δι' οὗ οἱ μαθηταὶ ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν⁴, β) ἡ κατὰ τὸ 1825 ἔκδοσις ἐνός ἐλληνο-ρουμανικοῦ Ἀλφαβηταρίου (*Abetedar grecoroman*), ὑπὸ τοῦ Gr. Pleșoianu καὶ τοῦ Gheorghe Librier⁵. Περὶ τοῦ πρώτου συγγραφέως ἐδημοσίευσεν ἰδίαν μελέτην ὁ N. Bănescu ἐν *AnaI. Acad. Române, mem. seot. ist.*, τόμ. XXXVII, Bucur. 1914 - 1915, σσ. 365 κέξ., γ) ἡ τρίτη κατὰ τὸ 1827 ἔκδοσις τοῦ ἔργου «*Ἐκλογάριον γραικικόν*» τοῦ Δημητρίου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως πρὸς χρῆσιν τῶν πρωτοπείρων τῆς ἀπλῆς ἐλληνικῆς διαλέκτου⁶, δ) ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔκδοσις τῆς κωμωδίας τοῦ

1. I.B.N.H.D.S., ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 357 - 358, ἀριθ. 1094. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 205, ἀριθ. 1282.

2. I.B.N.H.D.S. III, σ. 386, ἀριθ. 1131 καὶ IV, σσ. 306 - 310.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., III, σσ. 387 - 388, ἀριθ. 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σ. 206, ἀριθ. 1293, 1294, 1295, σσ. 211 - 212, ἀριθ. 1323, 1330.

4. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 431 - 432, ἀριθ. 1196. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 220, ἀριθ. 1391. Περὶ ἄλλων ἐκδόσεων τούτου. Βλ. Ν. Καρανιοῦ, *Προσθήκες, συμπληρώσεις καὶ διορθώσεις στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν Δ. Γκίνη καὶ Β. Μέξα (1800 - 1839), Νέον Κράτος, Ἀθήναι 1940, σ. 893.*

5. I.B.N.H.D.S. III, σ. 476, ἀριθ. 1244, IV, σ. 316.

6. I.B.N.H.D.S. III, σ. 560, ἀριθ. 1328. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 255, ἀριθ. 1661. Τοῦτο ἐπανεξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ ἐν τῷ τυπογραφίῳ Ἰλιάδου κατὰ τὸ 1831. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 308, ἀριθ. 2052. Ἐθν. Βιβλ. τῆς Ἑλλάδος: Ν.Φ. 504.

Μολιέρου «Γεώργιος Δαντίνος, ὁ ἐκτροπιασμένος σύζυγος», μεταφρασθείσης ὑπὸ Κωνσταντίνου Ἀριστῆ¹, ε) ἢ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1828 ἔκδοσις τοῦ βιβλίου «Συναπτικὴ γενικὴ ἱστορία τῶν ἀξιολογωτέρων συμβάντων τοῦ κόσμου»² καὶ ς) ἢ «Δι' ἐξαστίχων παράφρασις τοῦ ἱεροῦ συμβόλου... καὶ παράφρασις τῆς πρὸς ὀρθόδοξον ἐπιστολῆς τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη περὶ τῶν σχισματικῶν καὶ τῆς οὐνίας» κατὰ τὸ 1829³.

Ἡ «Νέα Τυπογραφία» τοῦ Βουκουρεστίου διέθετε καὶ μουσικὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα, διότι ἐν αὐτῇ ἐξετυπώθησαν κατὰ τὸ 1820 δύο ἐξαιρέτα ἔργα — πῶν σπανιώτατα —, τὸ «Νέον Ἀναστασιματάριον» καὶ τὸ «Σύντομον δοξαστάριον» Πέτρου τοῦ Ἐφεσίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ Ἐφεσίου καὶ τῶν μουσικῶν τούτων ἔργων δὲν κάμνω ἐνταῦθα λόγον, διότι περὶ αὐτῶν ἔγραψα παλαιότερον⁴. Ἡ «κατὰ τὴν Ζωοδόχον πηγὴν τοῦ Μαυρογένους» νέα τυπογραφία ἠγοράσθη κατὰ τὸ 1830⁵ ὑπὸ τοῦ μεγάλου διδασκάλου τοῦ γένους τῶν Ρουμάνων Ἰωάννου Ἡλιάδου Ραντουλέσκου, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ἦτο Ἑλληνίς, ἡ Εὐφροσύνη Δανηλοπούλου⁶. Ὅπως γράφει ὁ G. Ionescu - Gion, οἱ ἔφοροι τοῦ μουσικοῦ τυπογραφείου τῆς Cismea (Πηγῆς) τοῦ Μαυρογένους, ἐξ ὧν ὁ ἰατρός Κωνσταντῖνος Καρακάσσης εἶχεν ἀποθάνει κατὰ τὸ 1828, ἐπώλησαν εἰς τὸν Ἡλιάδην τὸ μουσικὸν τυπογραφεῖον Βουκουρεστίου τὴν 11ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1830⁷. Ὁ Ἡλιάδης μετέτρεψε τοῦτο συμφῶνως πρὸς τὰ σχέδια τῆς εὐρυτάτης φιλολογικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς αὐτοῦ δράσεως. Μὲ τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Ἡλιάδου ἀρχεται νέα περίοδος εἰς τὴν τυπογραφικὴν ζωὴν τοῦ Βουκουρεστίου, περίοδος ἀληθῶς νεωτε-

1. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ Νεοελληνικοῦ καὶ Ρουμανικοῦ θεάτρου. Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Κωνσταντινουπολίτου Κωνσταντίνου Κυριακοῦ - Ἀριστῆ (1800 - 1880), Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ 17, 1952, σ. 155.

2. I.B.N.H.D.S. III, σσ. 605 - 606, ἀριθ. 1382.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. III, σ. 664, ἀριθ. 1436. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 279, ἀρ. 1842.

4. Ἐν ΕΒΒΣ ΚΓ', 1953, σσ. 465 - 470.

5. Ὁ D. Ollănescu, ἐν Teatrul la Români, μέρ. II, București 1898, σ. 35 (9), σημ. 1, λέγει ὅτι τοῦτο ἠγοράσθη τὸ ἔτος 1828.

6. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Περὶ τῶν πρωτεργατῶν τῆς ρουμανικῆς λογοτεχνίας, Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, τόμ. 21, Ἀθῆναι 1956, σ. 82.

7. G. Ionescu - Gion, Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 30. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Περὶ τῶν ἐκ Σιατίστης ἰατροφιλοσόφων..., Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 215.

ριστική, λόγω τῶν τάσεων καὶ τοῦ χαρακτήρος τῶν δημοσιευομένων ἔργων, ὡς καὶ λόγω τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν¹. Σημειωτέον ἀκόμη ὅτι ὁ Ἡλιάδης συνειργάσθη βραδύτερον μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδελφῶν Χρηστίδου κατὰ τὸ 1836, τοὺς ὁποίους καὶ προσέλαβεν ὡς συνεταίρους. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τοῦ Ἡλιάδου γνωρίζομεν ὅτι ἐξεδόθησαν δέκα ἑλληνικά ἔργα διαφόρου περιεχομένου², ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Χρηστίδου ἕτερα δέκα τρία³ ἀπὸ τοῦ 1836 - 1838.

*Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Συμεὼν Χρηστίδης ὑπῆρξαν διδάσκαλοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν Σχολὴν Βουκουρεστίου, τὴν λειτουργοῦσαν παρὰ τῇ αὐτόθι ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ Σταυροπόλεως⁴. Πόσον ὅμως χρόνον διετήρησαν τὴν μετὰ τοῦ Ἡλιάδου συνεργασίαν τῶν δὲν εἶναι γνωστόν.

Μετὰ τὸ τυπογραφεῖον Ἡλιάδου καὶ Χρηστιδῶν τυπογραφεῖα ρουμανικά (1838 καὶ ἐξῆς) διέθετον καὶ ἑλληνικά τυπογραφικά στοιχεῖα, διότι ἐξετόπωναν καὶ ἑλληνικά βιβλία. Τούτων ἰδιοκτῆται καὶ διευθυνταὶ δὲν ἦσαν μόνον Ρουμάνοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν εἰς τοὺς τίτλους τῶν βιβλίων ὀνομάτων, ὡς π.χ. τυπογραφεῖον «Νήφωνος», «Θεατοῦ», «Στεφάνου Ρασσιδέσκου», «Φρ. Βαλμπάουμ», «Λύγ. Ροῦοφ», «Ίασ. Κοπάινιγγ» κ.ά.⁵.

1. D. Simonescu, Din activitatea tipografică a Bucureștilor..., σ. 20.

2. N. Iorga, Două biblioteci de mănăstiri, Ghigiu și Argeș, București 1904, σσ. 17 - 18, ἀριθ. 21. I.B.N.H.D.S. III, σ. 713, ἀριθ. 1505. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 300, 312, 329, 331, 341 - 342, 351, 352, 357, ἀριθ. 1998, 2086, 2212, 2218, 2230, 2315, 2388, 2394, 2428. Ν. Καμαριανός, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 892 καὶ 893.

3. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 391, 407 (βλ. καὶ 418), 411, 430, 431, 444, 445, 447, 448, ἀριθ. 2669, 2794, 2822, 2961, 3051, 3054, 3071, 3073. Ν. Καμαριανοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 893 - 894.

4. Ἐρευνητοῦ, Οἱ Ἕλληνες στὸ Βουκουρέστι, Ἐφημ. Νέα Ἑλλάς, περίοδ. Β', ἔτ. 2, ἀρ. φ. 51, Βουκουρέστιον 21 Ὀκτωβρίου 1941, σ. 1.

5. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 444, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1941, σσ. 10 - 11, 92 - 93, 117 - 197, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1957, σσ. 169, 282, 322, 330 - 331, 353, 362, 405. Ν. Καμαριανοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 895.

Δ' ΤΟ ΕΝ ΣΝΑΓΚΩΒ ΈΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

Περὶ τοῦ τυπογραφείου τούτου καὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ βλ. τὴν μελέτην μου ἐν ΕΕΒΣ ΛΘ'-Μ', 1972 - 1973, σσ. 38 - 42. Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν ἡ φράσις «ἐν τούτοις τὸ ἔργον δὲν ἐπανεξεδόθη. Ἐνταῦθα» (σ. 37) πρέπει νὰ διορθωθῇ : «ἐν τούτοις τὸ ἔργον δὲν ἐπανεξεδόθη ἐνταῦθα». Ἐπίσης ἀπὸ τυπογραφικὴν ἀβλεψίαν ἐν σελ. 41, σημ. 1, ἐγράφη ὡς ἔτος ἐκδόσεως τοῦ ἔργου Croniciarii greci... τοῦ Ertbiceanu τὸ 1890 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1888.

Ε' ΤΟ ΕΝ ΡΙΜΝΙΚ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1705 Ἀνθίμος ὁ ἐξ Ἰβηρίας ἐξελέγη ἐπίσκοπος ἐν Ρίμνικ. Οὗτος οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠθέλησε νὰ ἀποχωρισθῇ τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῦ πιεστηρίου, τὸ ὁποῖον καὶ μετέφερεν ἐκ Σναγκῶβ (Snagov) ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἐπισκοπῆς του. Ὅταν δ' ἔπειτα ἀνηγορεύθη μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον, μετεκόμισε καὶ πάλιν εἰς τὴν ἑδραν του τὸ τυπογραφεῖον του.

Ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τῆς Ἐπισκοπῆς Ρίμνικ ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου τὰ κάτωθι ἔργα :

1) «*Τόμος Χαράς ἐν ᾧ περιέχονται αἱ ἐπιστολαὶ Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ ὀγδόη Σύνοδος. Σημειώσεις τινὲς εἰς ταύτην τὴν ἀγίαν Σύνοδον. Τὰ ἀντιρρητικὰ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάππα τῆς Ρώμης, Νικολάου Ἰατροφιλοσόφου. Λόγος Μελετίου Ἀλεξανδρείας κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάππα, Διάλογος Ἱερομνήμονος μοναχοῦ μετὰ τινος ἑτέρου μοναχοῦ κατὰ Λατίνων, τυπωθεὶς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ρημνίκου. Ἡγεμονεύοντος τοῦ εὐσεβεστάτου ἐκλαμπροτάτου καὶ ὑψηλοτάτου αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασσαράμπα Βοεβόδα, Διὰ ἐξόδου καὶ ἐπιμελείας τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης Κυρίου Κυρίου Δοσιθέου παρὰ τοῦ Θεοφιλεστάτου καὶ λογιωτάτου Ἐπισκόπου Ρημνίκου Κυρίου Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας. Ἐν ἔτει ἀπρὸ. Κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον*»¹.

1. I.B.N.H. I, σσ. 463 - 466, ἀριθ. 149. Ἀντίτυπα ὑπάρχουν ἐν τῇ Ἰθον. Βιβλ. τῆς Ἑλλάδος (: Θεολ. 14079 /- α) καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ Δοσιθεὸς Νουταρᾶς συμπεριέλαβε στοιχεῖα καὶ ἀποδείξεις στρεφόμενας κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, προερχόμενας δ' ἐκ χειρογράφου Νικολάου τοῦ Κεραμέως¹, τὸ ὁποῖον ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος ἐδώρησεν εἰς τὸ ἐν Cetaŭzia τῆς Μολδαβίας μοναστήριον. Τὸ ἔργον «Τόμος Χαράς» ἀποτελεῖ θαυμασίαν ἐκδοσιν τοῦ Ἀνθίμου, ἀνταξίαν τῶν παλαιότερων καὶ περιφημοτέρων τυπογραφικῶν ἐκδόσεων τῆς Δύσεως μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Πατριάρχου Δοσιθεοῦ καὶ μὲ στίχους τῶν μαθητῶν τῆς ἑλληνικῆς Σχολῆς Βουκουρεστίου πρὸς τὸν εὐεργέτην αὐτῶν ἡγεμόνα Κωνσταντῖνον Μπραγκοβεάνου. Ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεως ὑπῆρξεν ὁ ἐπιφανὴς λόγιος Μητροφάνης Γρηγορᾶς ὁ ἐκ Δωδώνης², περὶ οὗ ἕκαμα λόγον ἄνωτέρω. Οὗτος ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ προσέθηκε δύο ἐγκωμιαστικὰ ἐπιγράμματα τοῦ ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸν ἡγεμόνα Κωνσταντῖνον Μπραγκοβεάνου καὶ τὸν πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων Δοσιθεοῦ.

2) «Λόγος εἰς τὸ σωτήριον πάθος τοῦ Θεανθρώπου Λόγου. Τούτῳ δὲ αὐτοῦ τοῦ πάθους τὸ κείμενον ἐκ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν συλλεχθὲν προσετέθη μονοτέσσαρον, ἦγον τετρασύλλεκτον ἐπονομασθέν, τοῦ διδασκάλου τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Γεωργίου τοῦ Μαϊῶτα, τῆς τε Ἑλληνίδος καὶ Λατινίδος φωνῆς Καθηγητοῦ τῶν ἐκλαμπροτάτων υἱῶν τοῦ γαληνοτάτου Οὐγγροβλαχίας ἡγεμόνος, Κυρίου Κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντῖνου Μπασσαράβα Μπραγκοβάνου. Τυπωθεὶς ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ Ρημνίκου, παρὰ Μιχαὴλ ὑποδιακόνου Ἰσφάνοβιτς, ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αψς'»³.

3) «Λόγος πανηγυρικὸς εἰς τὸν ἐν Ἱεράρχαις θαυματουργὸν μέγαν Νικόλαον, προσφωνηθεὶς τῷ αἰωνίῳ μνήμης Πρέδα Μπραγκοβάνου, παρὰ Ραδούλου ἡγεμόνος Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἰωάν. Κωνσταντῖνου Μπασσαράμπα Μπραγκοβάνου. καὶ τυπωθεὶς ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ Ἐπισκοπῇ Ρημνίκου παρὰ Μιχαὴλ ὑποδιακόνου τοῦ Ἰσφάνοβιτς ἐν ἔτει ,αψς'»⁴.

1. Οὗτος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Πατριάρχου Δοσιθεοῦ. D. Russo, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. I, σ. 232. A. Camariano-Cioran, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 85, 123, 257.

2. Εἰς τινὰ ἀντίτυπα μετεβλήθη ὁ τίτλος τοῦ «Τόμου χαράς» οὕτως: «ἐπιμελεία καὶ διορθώσεις Μητροφάνους Γρηγορᾶ τοῦ ἐκ Δωδώνης». C. Erbeseanu, Biblioteca Seminarului Veniamin, Revista Teologică, τόμ. III, σ. 401. Βλ. καὶ Ἄ. Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., μέρ. Α', σ. 52, ἀριθ. 148.

3. I.B.N.H. I, σσ. 468 - 469, ἀριθ. 152. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 221. Τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο μετάφρασις εἰς τὴν ρουμανικὴν, ἐκδοθεῖσα κατὰ τὸ 1707 (;) ἐν Ρίμνικ. Βλ. I.B.N.H. I, σσ. 478 - 479, ἀριθ. 155.

4. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 469, ἀριθ. 153, IV, σ. 221.

4) Κατά τὸ ἔτος 1747 ἐξεδόθη ἐν Ρίμνικ καὶ ἐν βιβλίον «Κατα-
 βασιῶν» εἰς ἑλληνικὴν, ρουμανικὴν καὶ σλαβωνικὴν γλῶσσαν ¹, ἐπανεκ-
 δοθὲν κατὰ τὸ 1750 ².

Σ' ΤΟ ΕΝ ΤΕΡΓΚΟΒΙΣΤΕ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΚΑΙ ΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΥΤΟΥ

Κατὰ τὸ ἔτος 1698 ἐξεδόθη ἐν Τεργκόβιστε (Tergoviste) τῆς
 Βλαχίας τὸ «Προγνωστικὸν τῶν Μοσκόβων», ὅπερ δὲν εἶδομεν. Περὶ
 τούτου γράφει ὁ Ν. Γ. Πολίτης τὰ ἐξῆς : «Ἐν ἔτει 1698 ἐξεδόθη
 ἐν Augsburg, ὑπὸ Stanislas Reinter von Axtelmeier συντεθέν, βι-
 βλίον ἐξιστοροῦν ἐν συντόμῳ τὴν αὐξουσαν ἀκμὴν τῆς Ρωσσίας ὑπὸ τὸν
 αὐτοκράτορα Πέτρον, τὸν προωρισμένον ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ κατα-
 λάβῃ τὴν ἀνατολικὴν βασιλείαν καὶ μετ' αὐτῆς καὶ τὸν πατριαρχικὸν
 θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως... Τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸ ὁποῖον
 ἐγράφη προδήλως κατὰ ρωσικὴν εἰσήγησιν, μετεφράσθη ἑλληνιστὶ
 κατὰ προσταγὴν τοῦ βοεβόδα τῆς Βλαχίας Ἰω. Βασσαράβα καὶ ἐτυ-
 πώθη τὸ αὐτὸ ἔτος 1698 ἐν Τεργοβίστω τῆς Βλαχίας, ὑπὸ τὴν ἐπι-
 γραφὴν «Προγνωστικὸν τῶν Μοσκόβων». Ἡ πρόρρησις περὶ τῆς κατὰ
 θείαν ἐπαγγελίαν ἀναρρήσεως εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Ἀνα-
 τολῆς καὶ τὸν πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ «δεδοξαμέ-
 νου αὐτοκράτορος Πέτρου Ἀλεξιοβίτζη τοῦ κραταιοτάτου», ἡ πρόρ-
 ρησις αὕτη εἶναι ἀναγεγραμμένη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ προμετωπίδι τοῦ
 βιβλίου» ³.

Βιβλία ἑλληνικὰ ἐκτυπωθέντα ἐν Τεργκόβιστε μόνον ἀπὸ τοῦ 1709
 καὶ ἐξῆς γνωρίζομεν. Ταῦτα ἐξετυποῦντο ἐν τῷ ἑλληνικῷ τυπογρα-
 φείῳ τῆς ἐνταῦθα Μητροπόλεως ὑπὸ Ἀνθίμου τοῦ ἐξ Ἰβηρίας, εἶναι
 δὲ τὰ ἐξῆς :

1) «Βίβλος ἐνιαύσιος τὴν ἅπασαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν ἀνελ-
 λειπῶς (sic) περιέχουσα. Τυπωθεῖσα μὲν καὶ ἀφιερωθεῖσα τῷ . . . οἰκου-
 μενικῷ Πατριαρχῇ . . . Ἀθανασίῳ ἐπὶ . . . Κωνσταντίνου Μπασσαράμπα
 Βοεβόδα . . . παρὰ . . . Ἀνθίμου . . . ἀναλώμασι καὶ Τύποις τοῦ αὐτοῦ.
 Διορθωθεῖσα δὲ μετ' ἐπιμελείας παρὰ Μητροφάνους πρεσβυτέρου Γρη-
 γορᾶ τοῦ ἐκ Δωδώνης. Ἐν ἔτει ,αψθ'. Κατὰ μῆνα Αὐγουστον. Ἐν

1. Ἐνθ' ἄνωτ., IV, σ. 242, ἀριθ. 252.

2. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 244, ἀριθ. 273.

3. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις
 1920, σσ. 23 - 24.

τῆ ἀγιοτάτῃ Μητροπόλει τῆ ἐν Τεργοβύστῳ τῆς Οὐγκροβλαχίας»¹.

Ἡ «Βίβλος ἐνιαύσιος» εἶναι ἐκ τῶν ἀρτιωτέρων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐξῆλθον τῆς τυπογραφίας τοῦ Ἀνθίμου. Διό καὶ ὁ βιβλιογράφος E. Picot λέγει περὶ αὐτῆς : «cet ouvrage volume, superieurement imprimé, fait honneur à la Typographie de Tirgoviste»². Σημειωτέον δ' ὅτι εἰς τὸ verso τοῦ 2ου φύλλου τῆς ἐκδόσεως δημοσιεύονται πέντε δι-
στιχα τοῦ Μητροφάνου Γρηγοῶ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Μπραγκο-
βεάνου ἀπευθυνόμενα.

2) «Βιβλίον περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης... Τυπωθὲν ἐπὶ... Κωνσταντῖνου Μπασσαράμπα Βοεβόδα... παρὰ τῷ παναγιοτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ Μητροπολίτῃ Ἀνθίμῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας ἐν τῇ Μητροπόλει τοῦ Τεργοβίστου, ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσι τοῦ ὀσιω-
τάτου ἐν Ἱερομονάχοις Μητροφάνου Γρηγοῶ τοῦ ἐκ Δωδώνης. Ἐν ἔτει
, ἀπὸ κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον»³.

3) «Πανοπλία Δογματικῆ Ἀλεξίου Βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ, περι-
έχουσα ἐν συνόψει τὰ τοῖς μακαρίοις καὶ θεοφόροις πατράσι συγγρα-
φέντα, εἰς τάξιν δὲ καὶ διεσκευασμένην ἁρμονίαν παρὰ Ἐδθνομίον Μοναχοῦ
τοῦ Ζιγαδηνοῦ τεθέντα. Ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταφθορᾷ τῶν δυσσεβε-
στάτων δογμάτων τε καὶ διδασμάτων τῶν ἀθέων αἰρεσιαρχῶν... Ἀφι-
ρωθεῖσα... τῷ... Στεφάνῳ Βοεβόδα τῷ Μπραγκοβάνῳ παρὰ τοῦ...
Μητροπολίτου Δρύστρας... Ἀθανασίου οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι νῦν
πρῶτον τετύπεται παρὰ τῷ... Ἀνθίμῳ... ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσι
Μητροφάνου Ἱερομονάχου Γρηγοῶ... ἐν... Τεργοβύστῳ, ἀπὸ»⁴.

Ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἑλληνικῇ τοῦ ἔργου ἐκδόσει παρελείφθη τὸ 28ον κεφάλαιον, τὸ στρεφόμενον κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἐκ τοῦ φόβου τῶν Τούρκων. Εἰς μίαν δὲ λατινικὴν μετάφρασιν αὐτοῦ, δημοσιευθεῖσαν πρότερον ἐν Ἑνετίᾳ, παρελείφθησαν τὰ 12ον καὶ 13ον κεφάλαια, τὰ ὁποῖα ἐστρέφοντο κατὰ τῶν Λατίνων. Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τῆς ἐν Τεργκόβιστε ἐκδόσεως τοῦ 1710 ἀνεδημοσιεύθη ἐν τῷ 130ῳ τόμῳ τῆς Πατρολογίας τοῦ Migne, Paris 1865. Ἄς σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι τὸ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ ἔργου, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν βογομίλων ἐδημοσιεύθη εἰς ἐκδοσιν νέαν κατὰ παραλλαγὴν ἐνὸς χειρογράφου τῆς

1. I.B.N.H. I, σσ. 480 - 481, ἀριθ. 157.

2. E. Picot, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 551.

3. I.B.N.H. I, σσ. 481 - 482, ἀριθ. 159. Ἡ Ἀκολουθία αὕτη ἀνετυπώθη ἐν Ἑνετίᾳ κατὰ τὸ 1727. Ἄ. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., μέρ. Α', σ. 55, ἀριθ. 153. I.B.N.H.D.S. IV, σσ. 222 - 223.

4. Ἐνθ' ἄνωτ. IV, σ. 223 καὶ I, σσ. 482 - 483, ἀριθ. 160.

Βιβλιοθήκης τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Utrecht μετὰ μιᾶς ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' κατὰ τῶν βογομίλων ὑπὸ τοῦ G. Ficker, Die Rhundagiagiten, Leipzig 1908¹, σσ. 89 - 111.

4) «Γνωμικὰ παλαιῶν τινῶν φιλοσόφων ἐκ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον μεταφρασθέντα... ὑπὸ Ἰω. Ἀβραμίου... ἐν... Τεργοβύστῳ... ἔτει αμην'»².

5) «Βιβλίον Καταβασίων, 1713». Τοῦτο ἐγράφη ἐν ἑλληνικῇ σλαβικῇ καὶ ρουμανικῇ γλώσσῃ³.

6) «Χρυσάνθου τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Συναγμάτων. Περὶ τῶν ὀφθικίων, κληρικᾶτων καὶ ἀρχοντικίων τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας... ἐπὶ... Ἰωάννου Στεφάνου Βοεβόδα τοῦ Καντακουζηνοῦ, παρὰ τῷ πανιερωτάτῳ... Ἀνθίμῳ... ἐπιμελεία καὶ διορθώσει Μητροφάνους ταπεινοῦ Ἱερομονάχου τοῦ ἐκ Δωδώνης. Ἐν τῇ κατὰ τὸ Τεργόβιστον τῆς Οὐγγροβλαχίας ἀγιωτάτῃ Μητροπόλει. 1715»⁴.

Ἐν τέλει τοῦ ἔργου τούτου ὑπάρχει ἡ σημείωσις: «Ὁ ἐπιστάτης τῆς κατὰ τέχνην ἐν τυπώσεως (sic) τοῦ παρόντος Βιβλίου Γεώργιος Ραδοβίτζης». Τοῦ βιβλίου τούτου ἐξετυπώθησαν 500 ἀντίτυπα εἰς φύλλον, ἐκ δὲ τοῦ χρησιμοποιοηθέντος δι' αὐτὸ χάρτου — τὸ «Συναγμάτων» σύγκειται ἐκ 39 καὶ ἡμίσεος τυπογραφικῶν φύλλων — τὸ ἐν πέμπτῳ ἐδωρήσατο διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὸν Χρυσάνθον εὐλάβειαν ὁ Οὐγγροβλαχίας Ἀνθίμος, ὁ αὐτὸν ἰδιάζοντος φίλτρου ἐφορευῶν τοῦ τυπογραφείου οὐ μόνον ὅτε διετέλει Ἱερομόναχος, ἀλλὰ καὶ μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας γενόμενος»⁵. εἶναι προσέτι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ 1714 ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς Τεργκόβιστε ἐχύθησαν νέα στοιχεῖα καὶ τότε ὁ Οὐγγροβλαχίας Ἀνθίμος δι' ἐπιστολῆς του ἀπολυομένης τῇ 9ῃ Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀναγγέλλει πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Χρυσάνθον ὅτι «δωρεῖται Αὐτῷ πάντα τὰ γενόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἔξοδα χυτηρίων τε

1. N. Cartoian, Cărțile populare, τόμ. I, București 1929, σ. 35. Βλ. καὶ Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀνεκδοτοὶ δοξαστικαὶ παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἐπετ. τοῦ Λαογραφ. Ἀρχείου, τόμ. 17 (1964), ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 22, σημ. 2.

2. Περὶ τοῦ ἔργου τούτου βλ. τὴν μελέτην μου Ioan Avramie, București 1944, σσ. 13 - 16 (ἀνατ. ἐκ τῆς Biser. Ortod. Română) καὶ ἐν Ἀθῆναις ΝΔ', 1950, σσ. 72 - 75. I.B.N.H. I, σσ. 389 - 492, ἀριθ. 166, IV, σ. 223.

3. I.B.N.H.D.S. IV, σ. 40, ἀριθ. 48.

4. I.B.N.H. I, σσ. 499 - 500, ἀριθ. 173, καὶ IV, σ. 224. Ἀντίτυπον βλ. ἐν Ἐθν. Βιβλ. τῆς Ἑλλ.: Θεολ. 2804 Ζ.

5. Μ. Γεδεών, Βραχεῖα σημειώσεις..., ἐνθ' ἀνωτ., σ. 82, σημ.

καὶ τυπογράφων». Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Ἀνθίμου συνάγομεν ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐχύθησαν ἐπὶ σκοπῶν νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἐκτύπωσιν τοῦ ὡς ἄνω «Συνταγματίου». Ἐνδιαφέροντα ἐν προκειμένῳ εἶναι καὶ τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Μητροφάνου Γρηγοῦ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Χρῦσανθος (26 Ἰανουαρίου 1714), δι' ἧν εἰδοποιεῖται ὁ Χρῦσανθος ὅτι ἐν τῇ εἰς Βουκουρέστιον μεταφορᾷ τῆς τυπογραφίας ἀπωλέσθησαν ἀρκετὰ στοιχεῖα· ἀπὸ μὲν τῶν συνθέτων, λέγει, ἔλλειπουσιν δεκατρία· ἐκ δὲ τῶν ἀπλῶν ὑπογεγραμμένων καὶ μὴ δεκαεννέα»¹. Διὰ τοῦτο ἐχύθησαν φαίνεται νέα στοιχεῖα πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἐλλειπόντων.

Συντελεσθείσης τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ «Συνταγματίου» κατὰ τὸ 1715 ὁ Ἀνθίμος ἀπέδωρῆσατο τῷ Μητροφάνει Γρηγοῦ 24 ἀντίτυπα, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐπὶ τῇ ἐκτύπωσει καταβληθέντων κόπων, εἰ καὶ μικρὸν ἀκολούθως ὁ Χρῦσανθος ἔγραψεν ὅτι οὐδὲν ἀντίτυπον ἔδει νὰ ἐπιτρέψωσιν ἐν ἀποσταλῇ ἔξω, ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ, φαίνεται, ἰδίας. Ἀλλὰ τῇ 12ῃ Αὐγούστου τοῦ 1714 αὐτὸς ὁ Γρηγοῦ γράφων τῷ Χρῦσανθῳ ὅτι ἔδωκεν ἐν ἀντίτυπον κατ' ἔθος τῷ ἡγεμόνι Στεφάνῳ Καντακουζηνῷ, ἐζήτει τὴν ἀδειαν τοῦ Χρῦσανθου, ὅπως χορηγηθῶσιν αὐτῷ 22 ἀντίτυπα, τὰ ὁποῖα ἐμελλε νὰ διανεῖμη εἰς τὰς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ μονὰς»².

Τέλος κατὰ τὴν 6ην Μαΐου τοῦ 1821 ἐξεδόθη εἰς τὸ «Γενικὸν Στρατόπεδον» τῆς Τεργονίστε ἡ ἐπαναστατικὴ προκήρυξις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ἡ ἀρχομένη οὕτως: «Ἀδελφοὶ ὁμογενεῖς ὅσοι εὐρίσκεσθε εἰς Ἰάσι καὶ εἰς ὅλην τὴν Μολδαβίαν. Ἐφθασαν εἰς τὰς ἀκοὰς μου αἱ ἀνωμαλῖαι ὅπου ἔτρεξαν εἰς τὴν Μολδαβίαν μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ στέλλω τὸν στρατηγὸν σωματάρχην πριγκίπα Γεώργιον Καντακουζηνόν...»³.

Ἡ κατὰ τὴν Φαναριωτικὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἑλληνικὴ τυπογραφικὴ εἰς τὰ πριγκιπάτα τῆς Μολδοβλαχίας δραστηριότης διεδραμάτισε σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν στερέωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας, τὴν ἐξαφάνισιν τῆς σλαβικῆς ἐπιδράσεως καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ρουμανικῆς φιλολο-

1. Μ. Γεδεών, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 82.

2. Ἐνθ' ἄνωτ.

3. C. Erbiceanu, Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei, București 1888, σ. 375. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ C. Erbiceanu ἀπόκειται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Σ. Σιδερίδου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Βλ. καὶ I.B.N.H.D.S. III, σ. 388, ἀριθ. 1187. Ἐν Documente privind istoria României, Râșcoala din 1821, τόμ. IV, București 1960, σσ. 186 - 187, δημοσιεύεται τὸ τε ἑλληνικὸν κείμενον καὶ ἡ ρουμανικὴ μετάφρασις αὐτοῦ.

γίας¹. Γλώσσα, εἰς ἣν ἐγράφησαν τὰ εἰς τὰς χώρας ταύτας ἐκδοθέντα ἑλληνικά βιβλία, εἶναι ἄλλοτε μὲν ἡ ἀρχαῖκή, ἄλλοτε δ' ἡ ἀπλή ἑλληνική. Ἐνίοτε ἀπαντῶμεν καὶ βιβλία διγλωσσα, εἰς τὰ ὅποια παραλλήλως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ὑπάρχει καὶ ἡ ρουμανική, ἡ σλαβική, ἡ ἀραβική, ἡ γεωργιανὴ καὶ ἡ τουρκικὴ².

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλίων, τοῦτο ποικίλλει πάντοτε. Τὰ βιβλία ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ διαιρεθοῦν εἰς ἐκκλησιαστικά, εἰς ἱστορικά, φιλοσοφικά, νομικά, ἱατρικά, πολιτικά, διοικητικά, γεωγραφικά, ἐγχειρίδια διδακτικά, λογοτεχνικά κ.ά.³.

Τὰ ὡς ἄνω βιβλία ἐκυκλοφοροῦντο καθ' ἅπασαν τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολήν, λόγῳ δὲ τοῦ πολυτίμου αὐτῶν περιεχομένου συχνότατα μετεφράζοντο εἰς τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἑλληνομαθῶν λογίων. Ὅμως πολλοὶ τῶν ἐντοπίων ἐγνώριζον καλῶς τὴν ἑλληνικὴν, ὥστε δὲν εἶχον ἀνάγκην τῶν ρουμανικῶν μεταφράσεων τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἦσαν λίαν διαδεδομένα εἰς τὴν χώραν των⁴. Ὁ κορυφαῖος τῶν Ρουμάνων ἑλληνιστῶν Κωνσταντῖνος Καντακουζηνὸς εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ρουμανίας» ἐκφράζει τὸν βαθύτατον θαυμασμόν του διὰ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν καὶ τὰ ἑλληνικά γράμματα⁵.

Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰ. αἱ ρουμανικαὶ χῶραι ἀπετέλεσαν τὴν βᾶσιν, τὸ φρούριον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας διὰ τὴν ἀντεπίθεσιν κατὰ τῶν παντοειδῶν αὐτῆς ἐχθρῶν. Ἱεράρχαι τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς καὶ τῶν ἄλλων Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ἐπεσκέπτοντο συχνὰ τὰς ρουμανικὰς χώρας ἢ διὰ νὰ ζητήσουν βοήθειαν καὶ συνδρομὴν ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ὀρθοδόξους ἡγεμόνας, τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, ἢ διὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ποικίλας ὑποχρεώσεις των πρὸς τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ἄλλα καθιδρύματα, τὰ ἐξαρ-

1. D. Simonescu, Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678 - 1830), București 1930, σ. 20.

2. D. Simonescu, Le livre grec en Roumanie (Problèmes bibliographiques), Balcania VII, 2, Bucarest 1944, σ. 462. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἐκδόσεις ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐν Μολδοβλαχία, Γεωργία καὶ Συρία (1690 - 1747), ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 33 - 42, καὶ δὴ σσ. 38 - 42.

3. D. Simonescu, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 462.

4. D. Simonescu, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 463. Βλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Τὸ ἑλληνικὸν βιβλίον εἰς τὴν Ρουμανίαν, ἐφημερ. Νέα Ἑλλάς, ἀριθ. 28, Βουκουρέστιον 13 Μαΐου 1945.

5. Stolnicul Const. Cantacuzino, Istoria Tarii Rumânești, ἐκδ. N. Cartoian καὶ D. Simonescu, Craiova 1944, σσ. 53 - 55, παρὰ D. Simonescu, Le livre grec en Roumanie, σσ. 463 - 464.

τώμενα ἐκ τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ἢ διὰ νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἰδρυσιν σχολείων, ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Αἱ σχέσεις τῶν μετὰ τῶν ἐντοπίων ἦσαν στενωτάται. Ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία ὑπῆρξαν δευτέρα προσφιλεῖς δι' αὐτοὺς πατρίδες, «ἐνθα κάποτε ἀφῆναν καὶ τὴν τελευταίαν πνοήν τῶν»¹.

Τὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα, ἅτινα ἴδρυον ἢ συνετήρουν, ὑπῆρξαν ὄπλον εἰς χεῖρας τῆς Ὁρθοδοξίας². Ἐξ αὐτῶν ἐξεσφενδόνιζον τὰ ἔργα τῆς ἀμυντικῆς πολεμικῆς τῶν κατὰ τῶν Παπιστῶν, τῶν Λουθηρανῶν καὶ τῶν Καλβινιστῶν, τῶν ἀθέων καὶ τῶν Βολταϊριστῶν, ὡς καὶ τῶν παντοειδῶν αἰρετικῶν, διέσπειρον δ' αὐτὰ καθ' ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον, ὅστις ἐπετύγγανε ν' ἀντεπεξέρχεται κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν τούτων νικηφόρως. Ἡ κυριώτερα συμβολὴ τῶν ἐκδιδομένων ἑλληνικῶν βιβλίων ἢ τῶν μεταφράσεων τούτων εἰς τὰ Πριγκιπᾶτα τῆς Μολδοβλαχίας ἦτο ἡ προσφερθεῖσα εἰς τὴν στερέωσιν τῆς Ὁρθοδοξίας, τῆς πληττομένης ἐν Τρανσυλβανίᾳ, Βουκοβίνῃ, Μολδαβίᾳ, Πολωνίᾳ καὶ Μικρᾷ Ρωσίᾳ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἀμυντικῆς πολεμικῆς πλευρᾶς τῶν ἐκδόσεων, ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία, ἐξελθοῦσα ἐξησθενημένη ἐκ τοῦ ἀγῶνος τῆς κατὰ τῆς σλαβικῆς ἐπιδράσεως, ὡς συνέβη καὶ μὲ τὴν ρουμανικὴν γλῶσσαν, εἶχεν ἀνάγκην τῶν ἑλληνικῶν θεολογικῶν κειμένων, ἅτινα συντόμως μεταφραζόμενα ἢ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου κατανοούμενα ἐπλούτιζον τὸ σκευοφυλάκιον αὐτῆς κατὰ παντὸς πολεμίου ἢ αἰρετικοῦ.

Εἰς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διὰ νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τινὰς συζητήσεις τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων, αἵτινες δὲν ἦσαν ἐγκύρως πληροφόρημένοι, καὶ εἰς τὴν ὑποκλήνησιν τοῦ Ρουμάνου ἀρχιεπισκόπου Κιέβου Πέτρου Μογιλά ζητήσαντος ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Βασίλειον Λούπου, ἵνα προετοιμάσῃ μίαν συνάντησιν θεολόγων ἐκ Ρουθηνίας καὶ ἀντιπροσώπων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐπὶ ἐδάφους ρουμανικοῦ, ὀφείλεται ἢ κατὰ τὸ 1642 Σύνοδος τοῦ Ἰασιίου³.

Τὰ ἐν Μολδαβίᾳ μοναστήρια τῆς Cetățuia, τοῦ Neamtu, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τοῦ Ἁγίου Σάββα, ἢ ἐν Βουκουρεστίῳ μονὴ τοῦ Ἀνθίμου, τὸ ἐν Σναγκῶβ μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῶν Εἰσοδίων τῆς

1. Alex. Elian, Contribuția grecească la «Mărturisirea Ortodoxă, Balcania V, 1, Bucarest 1946, σ. 79.

2. Ἀμυνομένης κατὰ τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τῆς Κεντρικῆς καὶ Δυτικῆς Εὐρώπης, αἵτινες ἐνέδυσον διὰ θεολογικοῦ ἐνδύματος τὰς παλαιὰς πολιτικὰς αὐτῶν διεκδικήσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Alex. Elian, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 79.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 81.

Θεοτόκου και άλλα εκκλησιαστικά κέντρα, ως π.χ. τοῦ Ρίμνικ και τῆς Τεργκόβιστε, ἀπετέλεσαν τὰς ἐστίαις, ἐνθα τὸ πῦρ ἐπὶ δύο αἰῶνας ἀπέπεμπε λάμπεις φωτεινάς, δι' ὧν κατηυγάζοντο οἱ νεφοσκεπεῖς οὐρανοὶ τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης και τῆς Μέσης Ἀνατολῆς κατὰ τὴν σκοτεινὴν ἐκείνην ἐποχὴν. Ἐκ Μολδοβλαχίας ἡ παιδεία και ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία μετεδίδοτο εἰς τὰς χώρας τῆς βαλκανικῆς, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Γεωργίαν, τὴν Συρίαν και τὰς ἄλλας χώρας, ἧπου ἔζων ὀρθόδοξοὶ χριστιανοί.

Ὅταν βραδύτερον τὰ θεολογικὰ ζητήματα ἔπαυσαν πλέον ν' ἀπασχολοῦν πρῶτιστως τοὺς Ἕλληνας και προσῆγγιζε τὸ τέλος τῆς Φαναριωτικῆς περιόδου, νέος δ' ἄνεμος ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν ἤρχισε νὰ πνέη, προσερχόμενος ἐκ τῆς Γαλλίας¹, τὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα διαδίδουν και πάλιν τὸ νέον πνεῦμα, ἐκτυπώνοντα σειρὰν βιβλίων με ἐπιστημονικόν, φιλοσοφικόν, διδακτικόν και λογοτεχνικόν περιεχόμενον².

Αἱ ἐπιστημονικαὶ ἰδέαι τῆς Δύσεως, αἵτινες εἰσάγονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἐν Βουκουρεστίῳ και Ἰασίῳ ἡγεμονικὰς Ἀκαδημίας ὑπὸ τῶν ἐν αὐταῖς διδασκόντων Ἑλλήνων, οἵτινες ἐτελειοποιοῦν τὰς σπουδὰς αὐτῶν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, μετεδίδοντο καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν, ἣν ἐξεπολίτιζον και ἐκράτουν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν με τὸ εὐρωπαϊκόν πνεῦμα. Οἱ ἐντόπιοι Μολδοβλάχοι συνῆπτον σχέσεις μετὰ τῆς Δύσεως διὰ μέσου τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν ἐγνώριζον, και εἰς τὴν ὁποίαν πολλοὶ Ἕλληνες δυτικῆς μορφώσεως μετέφραζον ἔργα ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν.

Μετὰ τὴν σλαβικὴν ἐπίδρασιν ἐν Μολδοβλαχίᾳ αἰσθανόμεθα τὴν ἑλληνικὴν, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὴν γαλλικὴν. Τὸ ρουμανικόν πνεῦμα βραδύτερον — κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰ. — θὰ εὕρη τὸν ἑαυτὸν του και θ' ἀρχίσῃ σοβαρὰν και πρωτότυπον δημιουργικὴν δρασίαν, τὴν ἐκκόλαψιν ὁμως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ παρεσκευάσεν ὁ ὑψίστατος ὠφελείας προσενεγκῶν εἰς τὸ ρουμανικόν ἔθνος Ἑλληνισμός.

ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

1. N. Camariano, Influența franceză în Principatele Române prin filirea neogreacă, ἐν Revista Fundațiilor Regale, ἔτος IX, 1 Φεβρουαρίου, ἀριθ. 2, București 1942, σσ. 397 - 408. A. Camariano, Spiritul revoluționar francez și Voltaire în limba greacă și română, București 1946, ἰδίᾳ σσ. 7 - 27.

2. N. Iorga, La pénétration des idées de l'Occident dans le Sud - Est de l'Europe aux XVIIe - XVIIIe s., ἐν Revue historique du Sud - Est Européen, I, Bucarest 1924, σσ. 1 - 36, 102 - 138, 250 - 298.